

värske rõhk

jaanuar

| 2022

75

| 3.20 €

// Jantka Läänemets // Johanna Rannik // Alun Belik // intervjuu Ellipisiga // Annelise Anso // Sofija Gorkovna // Valerij Ojra

E-TEAVIKU LITSENTSILEPING

Kasutades käesolevat e-raamatut / e-ajakirja (edaspidi "e-teavik") nõustute, et olete lõppkasutajana (edaspidi "Lõppkasutaja") sõlminud lepingu (edaspidi "Leping") Digira OÜ-ga (registrikood 11729715) ning e-teaviku kasutamine on lubatud vaid allolevatel tingimustel.

E-teaviku sisu on kaitstud autoriõigusega. Lepingu sõlmimisel ei anta autoriõigusi mistahes mahus üle Lõppkasutajale. Lepingu tingimuste vastane e-teaviku kasutamine on ebaseaduslik ja on aluseks kahjunõude esitamisele Lõppkasutaja vastu.

E-teavik on Lõppkasutaja isiklikuks kasutamiseks ning e-teavikut ei tohi mistahes viisil (sh elektroonilisel või väljatrükitud kujul) teha kättesaadavaks (sh müüa või üürida) kolmandatele isikutele.

E-teaviku sisu mistahes mahus kopeerimine on keelatud. E-teaviku võib alla laadida ning salvestada oma arvutisse või lugemisseadmesse üksnes Lõppkasutaja.

E-teaviku sisu mistahes mahus muutmine on keelatud. E-teaviku muutmisenä käsitlevad pooled ka e-teaviku faili lähteteksti muutmist.

Levitaja ei vastuta e-teaviku sisu, sh teavikus olevate viidete sisu eest.

SISUKORD

Susanna Mett	... 4
Janika Läänemets	... 12
Aurelia Aasa	... 20
Riste Sofie Käär	... 28
Maryliis Teinfeldt-Grins	... 34
Alen Brlek	... 38
Marija Dejanović	... 46
Rauno Alliksaare tõlkepäevik	... 54
Eret Talviste	... 58
Astrid Vees	... 68
Intervjuu Ellipsiga	... 74
Mia Raud	... 82
Johan Haldna	... 86
Tiina Veikat	... 94
Johanna Rannik Anna Kaarest	... 100
Susanna Mett Kätlin Kaldmaast	... 108
Nicolas Lotman Enrique Vilas-Matasest	... 114
Hele-Mai Viiksaar Eva Koffist	... 120
Raamatusoovitused	... 126

Aurelia Aasa (28),
loe lühiintervjuud lk 26.

Janika Läänemetsa (31)
kodukülas elab
rohkem hunte kui
inimesi.

Marija Dejanović (29)
on Horvaatiast pärit
luuletaja ja näite-
kirjanik, kes elab
Kreekas. Ta on aval-
danud kolm auhinna-
tud luulekogu ning
saanud riikliku pree-
mia ka draamateksti
eest. Tema luuletusi
on tõlgitud 15 keelde.
Dejanovići huvitavad
rände-, keskkonna- ja
sooteemad.

**Maryliis Teinfeldt-
Grins (28):**
„Olen EKA kaasaegse
kunsti õppekava
magistrant. Koon
lugusid maastikest ja
tikin igatsust.“

Hele-Mai Viiksaar (29):
„Ma olen vaimu-
inimene! Minu
eesmärk on ühiskonda
ümber kujundada,
mitte labast raha
jahtida!“

– keegi piilupart
Donaldi koomiksist.

Tiina Veikat (33):
„Iseloom seisneb
kindlas otsuses midagi
teha ja kavatsetava
tegelikus täitmises.“

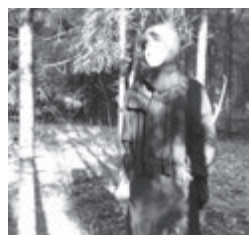
– Immanuel Kant

Lisanna Lajal (22):
„Ei oska ikka lugeda.“

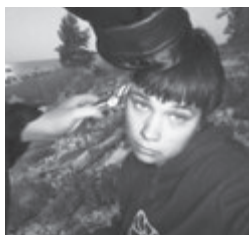
Valerija Oja (19):
„Olen EKA vabade
kunstide esimese
kursuse tudeng.
Joonistan, maalin,
paitan lambaid
ja voolin savist
kausikesi.“

Mia Raud (16):
„keegi kuskil kirjutab
ja loeb ja psühho-
analüüsib kõike“

Alen Brlek (33)
on alates 2017. aastast
avaldanud kolm
luulekogu. Tema
viimane raamat,
„Sang“ (2019), pälvis
Kvirini noore autori
preemia ja oli nomi-
neeritud Horvaatia
aasta parima raamatu
auhinnaale. Brlek on
sündinud Zagrebis
ning elab ja töötab
praegu Dugo Selos
Horvaatia Kirjanike
Liidu toimetajana.

Riste Sofie Käär (18):

„Kas on kõik?“

Susanna Mett (21),

loe lühiintervjuud lk 10.

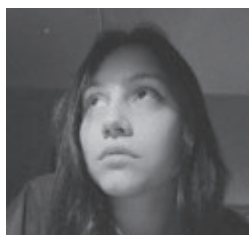
Eret Talviste (30)

on Tartu Ülikooli anglistika osakonna nooremteadur ja Tallinna Ülikooli võrdse kohtlemise volinik. Ereti peamine uurimisvaldkond on modernistlik anglo-ameerika kirjandus. Samal teemal on ka tema doktoritöö, mida ta kirjutab praegu raamatuks. Viimasel ajal uurib ta aga varju jäänud eesti naisromaani-kirjanikke. Eret on kirjutanud kaastöid ka Sirbile, Müürilehele, Loomingule ja rahvusvahelistele akadeemilistele ajakirjadele.

Nicolas Lotman (20):

„Tšau, ema ja isa!
Tervitan Leidenist.“

Sofja Gorelova (22):

teeb animatsioone ja multikaid ning joonistab pilte. Tema heliaura ja meeleolud, igatsuse ja jõu leiab siit: @sodepho

Johan Haldna (22):

„“

Astrid Vees (30):

„Üritan merd kätel
kanda.“

Saara Lotta Linno (22):

„Söön männiokkaid.“

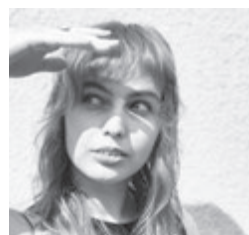
Rauno Alliksaar (29):

„Balkane, Balkane,
Balkane moj, / budi
mi silan i dobro mi
stoj.“

Kerstin Vestel (24):

„Võtan enda juurde
kõik kassid ja
raamatud.“

Johanna Rannik (22),

loe lühiintervjuud
lk 106.

abaq

täna on rong täis
on reede õhtu kõik salatallinlased on tartu korterikitsustest välja
valgunud
mina ja sina nende seas
üks liiga valjult suitsupeatust nõudev mees nende seas
üks habetund mees kes usub venelaste vihkamisse nende seas
üks padujoobnud mees nende seas kes küsib
tallinn kas te teate mida see tähendab
enne kui norinal pingile vajub
ja viisakamad kaasvaikijad kes teab mis valud mõistustes või puusis
kõik salatallinlastest reisijad tolmust vahekäiku täitmas

võitlus viimase istekoha pärast
laskun rongipõrandale selili ja heidan sinu üle vasaku õla
reisijad vaatavad meid kohkunult
reisijad ei saa aru miks ma laman
reisijad ei saa aru miks mu vasak õlg kolksuga tolmu sisse prantsatab
ja mina ei saa aru miks reisijad üldsegi aru ei saa

aga reisijad ei näe sind vihisemas üle mu õla
reisijad ei näe üldsegi mu vasakut õlga
reisijad ei näe üldsegi sind
neid üldsegi pole ja mina ei lama tolmates vahekäigus vaid voodis

täna on voodi tühi
võitlus tühja asemega
reisijad ei näe sind vihisemas üle mu vasaku õla
reisijad ei saa aru miks ma laman

ja üldsegi
möödud sa minust nii kiirelt

kallis ma ostsin jälle raamatuid
kallis ma ostsin jälle raamatuid ja ei loe neid üldse
kallis ma ei loe raamatuid ma mõtlen sulle
mõtlen sulle ja mängin solitaire'i
kallis ma ei loe raamatuid sest ma mõtlen sulle ja nii lihtsalt ei saa
lugeda
saab ainult sulle mõelda ja solitaire'i mängida ja raamatuid osta ja
kallis kas tead ma üleüldsegi ei loe ma mängin solitaire'i
kogu aeg ja ämblikud toanurkades muudkui muhelevad
ja tolmurullid muhelevad ka aga väikse pilkega
ja rullivad end laisalt üle põranda
ja mina ei saa üldse raamatuid lugeda ma mängin solitaire'i ja
ostan jälle raamatuid
ja ostan neid veel ja veel ja ostan raamaturiiuleid kah
ma mängin solitaire'i ja mõtlen sulle mu kallis
ja tolmurullid muudkui rullivad ja rullivad end üle põranda

KOIT TOOME(L)

tol ajal kui mind veel austasid su huuled
ja kohtumistel polnud katkuhirmu lehka

tol ajal kui sina joonistasid koidule ripsmeid
ja mina lugesin piiblit

tol ajal ütlesid sina
on tunda mida sa õhtuti loed

ja minul oli sinust helge olla

keegi nägi mu kööki ja teavitas sellest ametivõime
enne kui arugi sain oli köök täis skafandrites mehikesi
ja ma ütlen teile
nad olid armunud
üritasin päästa mis päästa annab aga asjata
minema visati pesemata nõud neisse kogunenud taskurätid õunasüdamikud plastikpakendid
mitu korda kasutatud teepakid tardtatrane pott ja kastmene pann ja üksteise külge kleepunud lusikad
ja kohvirantidega tassid ja süljene hallitav peakapsas ja kraanikausis hulpivad kohukesepaberid ja räpased tordikahvlid
kleepuvad põrandad kisti üles ja külmkapp otsustati põgusa ülevaatuse järel kõige täiega väljamaale mahamatmisele saata
tapeeti seintelt rebides tulid välja eestiaegsed ajaleheartiklid kuid needki saadeti pärast paari telefonikõnet põletamisele
ainult pliiit jäi mingi bürokraatliku segaduse tõttu üksikult ja rasvapritsmepitsiliselt tühja ruumi täitma
mu kallid köök!
biorelv nad ütlesid
ja vahistasid mu takkaotsa
kes iganes mu üles andis
kurje mõtteid oma südames KANDIS

noored poisid nii kui õunad
potsavad maha
pots-pots
piro pargi märjale murule
hops ratas õlale
hops sulle kaksiratsa peale
ninale musi mops
kus on selle häbi OTS

kell on pool kolm ma jälle ei maga
karlovas sajab vihma ja aknaplekid teevad vihmapiiskadega
kokkupuutumise häält
käre vanamehehäääl kostub üle tänava
ei me tea mida elu meile ette toob
laulab ja läheb läbi vihma
läheb taarudes läbi vihma
ma arvan
ja ajan teki all KARVA

usuasjad

1/kevad

olen kaotanud usu et mul on õigus kirjutada
ja magan maha tartu toomingad
kui esitan semestri viimase essee teemal
millal saab pesemisest rituaal
saan a
ja asun kaks kuud pesemata seisnud taldrikuid nühkima

2/suvi

sina kes sa sammud mööda öist kastani tänavat
kata oma pahklud
sest oled sa ju haukuvaid koeri kuulnud

3/sügis

mu silmade vahel on kolm unist täppi mis kõik on unustanud millest
tegelikult kõik algas
esimene täpp on unustanud unustatud sõnad
teine täpp on unustanud mitu mõtet kulus et magama jääda
kolmas täpp on unustanud et teda on kolm
mina olen unustanud meieisapalve lausumise aja ja koha
ja kes need täpid mu otsmikusagarale põletas

4/talv

ma usun üksildasse jumalasse kes longib esimese jõulupüha
hommikul sinises talvejopes mööda lumiseid külavaheteid

ma usun üksildasse jumalasse kes longib esimese jõulupüha
hommikul sinises talvejopes mööda lumiseid külavaheteid

ma usun üksildasse jumalasse kes longib esimese jõulupüha
hommikul sinises talvejopes mööda lumiseid külavaheteid

Susanna Mett (21)

foto: Mana Kaasik

Su luuletused on tüüned ja samas salapäraselt mõjusad. Panevad lugeja kuulatama ja süvenema. Mis sind kirjutama ajendab?

Ma kardan, et minus ei ole õnneliku kirjutaja alget (aga ehk siiski leian selle kunagi), pigem tekivad mõttefraasid nukratest impulssidest või mingist täitmatusest. Ka õnnetunne on melanhoolse varjundiga, kui see kerre ära ei mahu. Mõnikord jällegi kirjutan katketest terviktekste sisemise lõpetatustunde saavutamiseks, teinekord lihtsalt mängulustist.

Õpid semiootikat ja informaatikat - kuidas sellise huvitava kombinatsioonini jõuadsid?

Alustasin semiootikaga ja jooksvalt on lisandunud digi-humanitaaria ja andmeteadus. Mul kipub ikka nii olema, et kui lähen ühes suunas, siis hakkab huvi vastassuunda tüürima. Näiteks sügisel oli mul mitu matemaatikakursust ja ma pole end vist kunagi nii humanitaarina tundnud kui siis, isegi natuke vastikult stereotüüpse humanitaarina. Et loed kella neljani hommikul luulet ja siis lased varahommikuse matemaatika-praktikumi üle. Ainult humanitaariat õppides tekkis jällegi tunne, et on olemas hoopis teistlaadi mõtlemisviise, mida humanitaarid lausa põlu alla panevad! Ja siis oli vaja kohe järele proovida. Huvitavaid asju on nii palju, et ei tahakski ühte teemasse liiga sügavale kinni jääda, pendeldajana on jällegi raske suundi määravaid otsuseid teha. Ja eks ole valikutes näha ka võitlust unistaja ja ettevaatlik-praktilise tulevikupelgaja vahel.

Mõni kultuurisoovitus?

Soovitaksin Jacques Rivette'i filmi „Céline et Julie vont en bateau“ („Céline ja Julie lähevad paadiga sõitma“). See oli minu jaoks väga konkreetne selginemishetk, et ahhaa, mulle meeldivad sihukesed asjad – mängulisus ja turvatunne. Kuidagi väga kojujõudmise tunne tekib, kui vaadata filmi, kus kaks naist on omavahel toetavas ja tähenduslikus suhtes ning elavad oma elu nii, nagu oleks see üks suur põnev mäng. Pärast seda olen ka kirjandusest rohkem turvatunnet otsima hakanud, mängulisus tõmbas juba varem. Aga raamatutest mõtlen varsti Djuna Barnesi „Öömetsa“ üle lugeda.

mu ema jättis oma esimese peigmehe maha
sest too ei teadnud
kus asub vladivostok
minu isa õnneks teadis
teadis jakutskit ja petropavlovskit ka
ükskord võtan kätte
ja sõidan kõik need kohad läbi
joon igas linnas tassi magusat musta teed
ja peidan kõige säravamate kuplitega kirikusse
ühe temast järele jäänud asja

tagasipöördumine

kaks nädalat hilissuvisel saaremaal
on sulanud kokku üheks pilviseks päevaks
nägime päikest vaid korra
õigupoolest ainult mina nägin
hetk enne loojumist
leisi püha olga kiriku ees
läksid üksinda sisse
mina jäin kirikuaias keksivaid varblasi vahtima
kurk suvelõpunukrusest valus
kui järsku kostis kirikust hõige
ja värvud paiskusid kisades õhku
söötsid otse suure sinkjasmusta kupli taha
vajuvasse valgusesse
tiivad kui tules
ning viivuks näis mulle, et seisan iskorostenis
põlevas linnas
üle-eelmise millenniumi lõpus
ümberringi tuhat fööniksit ja karjed
suus väävli ja vere maik
kuni hüüdsid uuesti
nüüd juba kiriku ukselt
kas see, kas see oli päike
ja linnud, linnud, karjatus ja läinud

unes seisan
vahel siiani
kuremäe kloostri
pühal allikal
ja kardan kätt
vette pista
mäletamata
mida pelgan
võõra jumala
meelepaha
või pühadust
miski mu
paganlikus
lapsesüdames
liigutab nagu
uss kevadel –
ärgates võpatusega
pihk paistes
sõrmedel
vahaküünalde
kibemagus lõhn

sa paistad õhtuvalguses läbi
su luud hõõguvad punaselt
kardan sind vaadata

sa värised külmast
tunnen laugudel vibratsiooni
ka teisel pool tuba

sulle pole jäänud ühtegi sõna
ainult hirmunud pilk
taandud tagasi loomaks

nooreks isahirveks
sarved alles nahaga kaetud
minu silmad kui autotuled

akvaarium

keeran kõik kraanid korraga lahti
muudan maja akvaariumiks
kogu küla tuleb vaatama
igapähele viiesendine kaasas
õhtul hiilin viivuks verandale
korjan raha kiiresti kokku
hommikul on aed jälle inimesi täis
tuttavate seas ka võõraid
ujun akna alt mööda ja lehvitan
lapsed kiljuvad vaimustusest
valgele laudpõrandale sajab vaske
mündid ei mahu õige pea
enam kappidesse ja kummutitesse ära
vahel rühman terve öö
jään kõhnaks ja kahvatuks
hakkam päevatõusu pelgama
rahvast sigineb aga aina juurde
juba tullakse ka piiri tagant
kõigil hõigusesse rusikasse pigistatud
tükike kulda või hõbedat
oh oleks ühelainsalgi kivi

tõusen, magamata
kuust on jäänud vaid arm
piimjasroosasse taevasse
lasen vanni vett täis
leiget vett, ääreni
ma ei võta enam ruumi
siiski –
vesi loksuh põrandale
iga liigutusega jälle
veidi tühjem, kergem
libistan end õlgadeni sisse
siit kumab aknast vaid udu
vesi on jahe
sulgen silmad
libisen pehkinud kaluripaadis
allavoolu, aerudeta
kaldad on uttu kadunud
jõgi hääletu
vesi paistab põhjani läbi
näen seal iseennast
mõranenud malmvannis
luuvalges, roostes jalgadega
leban kaelani vees
aknas mu pea kohal
sirab hommikupäike
kale, vahajas
vaatan üles
taevast pole, on vaid udu
valge lagi
vajun natuke veel
näen end lae all paadis
üksinda, keset vaikust
taevast ei ole, on vaid udu
ja külm vesi
udu langeb alla, vette
jõe põhja, minu poole
ei –

tõuseb minu seest
suust, ninast
väikeste verevate mullidena
kuni igatühest jääb
vaid tibatilluke haav
klaasselge vee pinnale
uinun, ärkamata

päike ei mahu
mu silma ära
kahvatukollane
vesine
jookseb mööda
põske alla
läheb suhu
maitseb kui
toores sügisõun
mulle meenub
üks õhtu
tühi aed
enne esimest
inimest
siis kui polnud
muud kui vaid
varjud
ja vaikus
valgus voolab
üle mu lõua
alles pooliku
maailma ääre
pimedusse
mis ei ole
ühtäkki
enam pime
koguneb
mu jalge ümber
järveks
keset ürgmetsa
juba tulevadki
esimesed
loomad
sest jooma
tuleme kunagi
ka meie
siis kui seda
metsa enam

ees ei ole
kui maailm
on lõpuks
valmis
ja me avastame
et alles polegi
muud kui vaid
päike
ja silmad
ja vesi

kirves läheb rooste
kui sinna enam tilkagi
puu valu
ära ei mahu
pane kõrv vastu külma tera –
kas kuuled kuusemetsa vaikust
või ainult iseenda hingetõmbeid?
vaata üles –
kas lund juba sajab?
vahel on tunne
et maailmas muud polegi
ainult lumi ja leevikesed
valge ja punane
tuisk varjab metsa musta
ja siis on ükspuha
et metsa on jälle natuke vähem
vahel isegi su enda ninaotsa
nii et sa ei saa arugi
et ka sina kahaned iga päevaga

Kellele maasikatorti?

Aurelia Aasa

Kiirabi olevat jõudnud alles siis, kui mu pisike roosa keha oli juba ruudulise teki sisse mässitud. Kummaline oli istuda kolmkümmend kaheksa aastat pärast seda täpselt selsamal põllul kolletava vahtrapuu all. Oli vananaistesuve soliidne lõpp ja septembri viimane kuumalaine täitis hinge igatsusega. Mida kõike see heinamaa ei peitnud! Lambasitta. Lapsepõlvemälestusi. Verd. Vajusin sügavamale kulunud aiatooli ja jõllitasin pelgliku metslooma kombel hoovi peal askeldavaid naisi, kes tassisid lauale piruka-vaagnaid ja morsikanne. Nende päevitunud nägudel leemendas higi. Mina rüüpasin laisalt punast veini, tundes piinlikkust, et ma ei tõtanud soliidses eas daamidele appi. Polnud tuju.

Hiilin alati suguvõsa kokkutulekutelt minema. Lapsena istusin laua all ja varastasin vanaema küpsetatud pirukaid, teismelisena toppisin pudeli põue ja ronisin lakka heinapallide vahele. Nüüd soovisin seltskonnast irduda, sest tundsin, et ei kuulu sinna punapõsksete sitsikleitides naiste, emade ja vanaemade keskele. „Sellest sirgub küll üks tugev maanaine,“ oli vanaema mu sünni järel öelnud. Vahepeal kahtlesin, ega ta liiga palju pettuma ei pea, kui

mind pilvepiirilt vaatab. Oma inspiratsioonikoolitusi võin ju alustada laenatud sõnadega: „Astu sisse, nagu sa kuuluksid sinna“, aga auditooriumi ees ma ei ütle, et isiklikus elus on isegi suguvõsa-kokkutulek minu jaoks väljakutse.

Kurgivedelik voolas mööda Tõnu raseeritud lõuga alla, kui ta pitsi peale sakuskat hammustas. Naine ulatas mehele pitstikandiga taskurätiku. Kujutasin ette, kui pühendunult ta oli seda lohku vajunud tugitoolis heegeldanud. Nüüd hõõrus valge pits Tõnu vananevat mäardunud nägu.

Tiina pressis suhu kolmandat kringlitükki. Vaarika-martsipanikreem määris ta suuääri. Osa pudises rohelisele kleidile. Ta ei rääkinud kunagi midagi, isegi mitte oma kaaslasega. Olin alati mõelnud, milline on nende kodune elu. Millest nad räägivad? Või ei olegi sõnu vaja, kui „Aktuaalne kaamera“ truu sõbrana taustal pläriseb?

Tundsin ennast pikas lauas võõrkehana, olin ainus, kelle nägu ei katnud rahulolu hea toidu ja seltskonna pärast. Sellist rahulolu ei saa osta. See ei peitu uhkes majas ega sotsiaalmeediakuvandis. Sääraseid nägusid ei leiagi sotsiaalmeediast. See rahulolu vaatab vastu tolmusest autoaknast laupäevases kolkakülas, turujärjekorras või pagaripoes, kui elu kannab järjekordsele perekondlikule sündmusele. Ma ei pea neid rahuloluilme kandjaid isiklikult tundmagi. Tean niisamagi. Need on *nemad*. Naised, kelle hulka ma ei ole kunagi kuulunud.

Ants valas naistele veini. Toodi uusi pudeleid. Odavaid. Lapsed olid laua ümbert laiali jooksnud, aga õhtul kella seitsmeks oli vanematel sellest ükskõik. See on üks asi, mis mulle joviaalsete koosviibimiste puhul meeldib: kolmanda pokaali järgne ükskõiksus, mis laotab eri ühiskonnakihtidele oma halastava loori.

Ja sealt see tuli. Alfreda viinast kähedaks joodud hääl niitis vikatina üle laua: „Sa ei tohiks nii palju juua, kui tahad veel lapsi saada.“ Ants naeris. Mu õde läks näost punaseks. Mina vahtisin tummalt otsa naisele, kes kolmkümmend kaheksa aastat tagasi mu ilmale aitas tuua. Ühes vanaemaga olid nad siis, vikatid käes, heinateolt kodu poole jooksnud. Vähemasti nii rääkis perelegend ja mina olin seda alati uskunud, uhkustundega edasigi rääkinud. Kuigi mulle vahtis hommikuti magamistoa peeglist vastu tumedas ülikonnas naine, kujutasin tolle minimalistliku maski all alati ette

ürгнаist. Kedagi võimsat, karvast, jõulist, kartmatut. Kedagi nagu mu tädi Alfreda.

Ma armastasin Alfredat. Samas närisid hinge pilgud, mis tädi sõnadest süttisid – hukkamõistvad, nukrad, haletsevad. Sekundid jooksid. Süda puperdas. Olin kui valgusvihku sattunud valge jänes, kes ei suuda otsustada, kas joosta paremale või vasakule, ja lõpetab seetõttu autorataste all. Nägin veretükke mustaval, niiskust õhkaval asfaldil. Süda läks pahaks. Jõllitasin juhmi näoga enda ees seisvat torditükki. Taevaroosal kreemil uhkeldasid sümmeetriliselt laotud maasikad. Kujutasin ette, kuidas mu õde Kai neid hommikul ettevaatlikult ritta oli seadnud, kaitstes verivärsket kihlasõrmust rasvase kohupiima eest. Tundsin ennast õe ees isegi natuke süüdi, kui taldrikult pooliku torditüki sõrmede vahele krabasin ja tädi Alfreda suunas lajatasin. Ma ei tahtnud lõpetada jänese-laibana.

Maasikad voolasid mööda Alfreda tuhmsinist pintsakut alla-poolle. Kõrvalistujad hakkasid naise kostüümi paaniliselt salvrätikutega puhastama. Kollased salvrätiku tükid kleepusid tviidpintsaku kihtidesse. Ants naeris ja rüüpas veini, seekord otse pudelist. Kellele klaasid, kui pidu on sedavõrd värvikas staadiumis? Enne kui keegi suutis midagi öelda, võtsin kandikult teise tüki. Rauge hääl mu peas kordas küll kasvava paanikatundega: „Säilita rahu. Säilita rahu. SÄILITA RAHU.“ Nägin ennast üleni musta rietatult auditooriumi ees seismas ja muigega lausumas: „Ära lase enda koeraajul võimust võtta.“ Vein aga oli teinud oma töö. Ketikoer oli vabaks lastud. Sihtisin. Maasikatort lendas Antsule näkku, pressides end halastamatult mehe näokarvadesse ja kortsudesse. Tundsin laudkonna õgivaid pilke. Haletsuse asemel täitusid need hirmuga. Nii mõnigi püüdis end nähtamatuks muuta, et oma pühapäevariideid kaitsta.

„Kellele veel torti?“ küsisin vihapisaraid alla surudes. Ants ulatas oma taldriku: „Ära ainult rohkem palun head kraami raiska,“ sõnas ta naerdes. Maasikavahu tagant võis tabada tema õnnelikke silmi. Olin tänulik, et ta elu liiga tõsiselt ei võtnud. Allutades emotsioone kontrollile, haarasin kreemiste kätega kinni tordilabidast. Serveerisin Antsule uue tüki, seekord taldrikule. Püüdsin naerata, ehkki teistele tundus see tõenäoliselt meelegeitele aetud klouni grimassina.

„Kas sa oled hulluks läinud?“ küsis Kai sisisedes. Oleksin võinud vanduda, et tema silmas oli üks veresoon lõhkenud. Rüüpasin

veini. Klaas sai kreemiseks. Ma ei olnud käsi pesnud. Lauast tõusmine oleks tõmmanud liigselt tähelepanu. Ignoreerisin õe küsimust. Olin ma hull? Õnnetu? Tüdinud?

Kui palju kordi olin igatsenud olla üks nende seast. Üks *nendest* naistest. Olin tundide viisi vaaginud, kes mulle siis peeglist vastu vaataks, mitu venitusarmi mul oleks. Sünnitused oleksid mind palju vanemaks teinud. Mul ei oleks enda jaoks aega. Kas keedaksin paneelmaja köögis kartuleid või jälgiksin klaasist äärelinna-elamu diivanil, kuidas lapsehoidja lauda katab?

„Kas sa kuuled mind?“ raputas Kai mu kätt. „Halloo! Oled sa seal?“

Kehtasin õlgu ja vahtisin nooremat õde. Kujutasin ette, kuidas kolmekümne aasta pärast jätkab ta täpselt sedasama perekondlikku idüllit. Muigasin. See sobiks talle.

Enamik pidulisi oli juba teiste teemade juurde pöördunud. Muusikat keerati valjemaks. Kõrvu kostsid heledad naerupahvakud.

Siis tabas mind külm dušš. Jäine vesi voolas mööda selga ja nägu allapoole. Kiljatasin ja kargasin püsti. Joobnud näod pöördusid meie poole. „Veesõda! Veesõda!“ kostsid eemalt laste kilked. „Ole õnnelik, et sa ei pea riideid keemilisse puhastusse viima,“ kostis selja tagant tädi Alfreda kuiv hääl.

Lõdisedes pöörasin pea tema poole. Ta oli riideid vahetanud, aga hallikaspruunides rasvastes juustes rippusid mõned maasikakütid. Alfreda käes kõlkus tühi punane ämber. Vahtisin teda. Tema vahtis mind. Mu keha vappus külmast. Läbivettinud pükskostüüm kleepus naha külge. Tuul oli tõusnud ja pildus taluhoovil kuldseid lehti. Siis hakkasime mõlemad naerma. Hüsteeriliselt, läbi pisarate. Teised ühinesid naeruga. Ainult Kai oli šokis. Ta ei tahtnud tunnista, et on geneetiliselt osa sellest allakäinud kambast.

„Kalle, palun vala veel veini.“ Kandsin lillelist kleiti, mille Kai oli mulle oma kohvrast otsinud. Hea õnn, et keegi meie perest võttis kaasa vahetusriided. Olin teda alati sellepärast norinud – kes käib kahepäevasel koosviibimisel kohvriga? Nüüd olin selle eest tänulik.

Lõime Alfredaga kokku. Vahepeal olin aidanud tal maasikakütid juustest välja rookida. „Sa oled võimas naine, võimas!“ hüüdis tädi teiselt poolt lauda, ehkki ta pehmeid sõnu oli üha raskem ristada. Tahtsin samaga vastata, aga juba tõmmati ta tantsima.

Mõistsin, et see, mis mulle näis dramaatilise seisukohavõtuna, oli talle vaid sõnakõlks vaikushetke täitmiseks. Madal palk ja maatöö olid ta karedaks teinud. Ja kui ta elas, siis ta elas. Mina unistasin. Analüüsisin. Mõtlesin. Temal ei olnud selleks aega, tõenäoliselt ka mitte tahtmist. Ja teised lauasviibijad – nemad olid samasugused.

Kollased lehed kleepusid tantsuliste jalgade alla. Igatsesin nende lillelistes kleitides naistega ühineda, aga ei julgenud. Kartsin, et isegi samasugustes riietes näeksid nad minust läbi. Nad näeksid mu üksildust ja kontoritööle pühendatud tunde. Näeksid pungil rahakotti. Näeksid treenitud käsivarsi, milles ei ole maanase sitkust. Näeksid jätkuvaid eneseotsinguid, piinlikkustunnet, üleolekut ja silmist välja pressivat egoismi.

Veiniuimases geniaalsuses mõtlesin, et võib-olla on elus pelgalt kahte sorti inimesi – need, kelle elu on rännak ühelt perekondlikult koosviibimiselt teisele, ja need, kes peavad igalt sündmuselt varem lahkuma, sest ootamas on töö, kallim või karm enesedistsipliin. Mina kuulusin teise rühma. Ehkki tõenäoliselt oleks päevast päeva kuumas bussis tiirutav Kalle väitnud, et ma ei teegi tööd. Ei teagi, mida see tähendab. Võib-olla olekski tal õigus olnud. Ma ei tundnud majandussurvet, mis lauas istuvat poemüüjat närís. Ei pidanud tõusma kell viis nagu Kolja. Mul ei olnud kohustusi viie lapse ees. Tundsín vaid, et olin pannud kogu raha meelerahu fondi, meelerahu polnud aga juba ammu tundnud.

„Ületa oma hirmud,“ kordasin vaikselt. Hingasin sisse. Välja. Sisse. Välja. Tõusin ja liitusin tantsuga. Õu oli pime. Ainult puumaja akendest immitsev valgus heitis hoovile varje. Šampanjakork lendas pauguga taevasse. Mõned proudad asusid lauda koristama täpselt sama agaralt nagu olid hommikul seda katnud. Teised tantsisid. Sulgesin silmad ja lasin elul end minema kanda.

Kui silmad taas avasin, oli hoov praktiliselt tühi. Ainult kaks kreemitordiohvrit, Ants ja Alfreda istusid laua taga. Võib-olla nad naersid minu üle. Võib-olla tundsíd muret mu vaimse tervise pärast. Võib-olla rääkisid tööst.

Siis astus Alfreda minu juurde ja haaras mu külmadest kätest. Hetk hiljem tantsisime valssi. Täpselt nagu lapsepõlves.

„Saada mulle keemilise puhastuse arve,“ ütlesin tädile sosinal, kui pea ta õlale toetasin.

Aurelia Aasa (28)

„Maasikatordist“ kumab läbi tammsaarelik konflikt maa- ja linnainimese vahel. Kas see lõhe on Tammsaare ajaga võrreldes paranenud või läinud suuremakski?

Tammsaare loomingust tuttav väsimatu tööriigamine on mind alati hirmutanud. Ükskõik kui palju tema tegelaste üle nalja visata, kukume paratamatult ise samasse lõksu. Aga „Maasikatordi“ konflikt ei ole linna- ja maainimese vahel – lõhe on väärtushinnangutes. Peategelane on oma elu pühendanud tööle, aga ta on ka võõrdunud elust väljaspool tutvusringkonda. Samas ei mõisteta ka teda. Selle konflikti kaudu vihjan ootustele, mida üksteisele peale surume. Me eeldame ümbritsevatelt inimestelt väga palju, igäüks omamoodi. Mida see ühiskonna kohta ütleb, kui isegi pereringis ei suudeta leida ühist keelt? Ja kas ühine keel tähendab tingimata sarnaseid vaateid?

Mainid ka ürgnaiselikkust – kas see omadus on linlaste seas kadumisohus või on seda võimalik ka linnas kultiveerida?

Ehkki kasutan terminit „ürgnaiselikkus“, on sel sooga vähe tegemist. Me kõik etendame mingit kuvandit. Ka suguvõsakkokkutulek on kuvandite mäng. Selles loos tähendab ürgsus kontakti oma juurte ja iseendaga. Mind paeluvad kultuuris ja ka enda loomingus karakterid, kes julgevad maski eest tõmmata, näidata tooreid emotsioone. Loos kehastab sellist toorust tädi Alfreda. Ilmselt ajaks ta paljudel kopsu üle maksa. Aga selles peitubki tema võlu ja ürgsus. Selles on jõudu ja kartmatust.

Palume kultuurisoovitusi! Kuna tegeled ka filmikriitikaga, siis näiteks mõni filmielamus, mis möödunud aastal silma jäi?

Maggie Gyllenhaali „Kadunud tütar“ on ideaalne näide kaas-aegsest draamast, kus karakterite väljapeetud olemuse all pulbitsevad trillerlikud tunded. Film on rännanud mitmetel olulistel festivalidel ning jõuab juba selle aasta lõpus Netflixil.

Riste Sofie Käär

järjekordne
euroalustest kevad
kõidab vastutulelikult
ja viisakalt
su randmed
kimpu
ja tõmbub uttu.
silmis sünkjasmust
ja pime iha
allutada
aheldav futuurum,
neelad kulund katkeid
võõrast minevikust.
ja ikka
olla unustad.

keegi põlevate silmakoobaste
ning kalkide
hangunud kätega
anonüümne kaak
ütles,
et ta teeks ükskõik mida,
et teeksin ükskõik mida.
ronisin naeratades
tulnud teed
aknast välja.
päike pelas
sõstrapõõsaste vahel
petlikult ja painavalt
ning õhtu viimased noodid
ritenuto's vaibusid.
käed pesin puhtaks
ahvatlevast unest,
sest oli targematki teha
kui ükskõik mida.

saal on välja müüdnud
ning uduvihm
hakkab pähe
jääma.
lääges liftimuusikas
ning porilompideski
meenub sulle
mullusügisene mulaaž
kui kõverpeeglist.
ei aita seekord
samurailik suhtumine loosse,
sest maha mängitud
impeerium
on kurt su muusikale.
töö täna ootab
tegematajätjat.

hõõgub ja arutu
drüaad anub sind
hõrk-õrnale
armulauale.
orel mängib võsas
vihatud fuugasid ja
teelahkmel veristad
siiralt ja süütult
eelse.

ohvrisuits
kahvatu, kalge ja kummastav
roiutab tärkava kahtluse
ja anduda võid
tõsimeeli
kraavipervede
surematutele sinililledele.

jah,
uus maailm minu jalge all
võib vabiseda vaid
kui keskööl ühes pihus
hädaabinumber
ja teises vahe väits
ma kammin tänavaid
ja mõttes üürigan
salaja koraale
sumedaid.
on hämaruse hullund piid
mu juuste sisse
teinud vaod
ja mida külvan nüüd
ma seda lõikan
siis kui läbi põleb sügis -
aasta
destruktiivne
aps.

on täna minu kodutrepi
unisel betoonil
musttuhat rahuinglit raevukat
ja julma.
on nende pilgud palavad
ning tuska täis,
kui vaatan neile vastu köögiaknalt.
tean, olen süüdi,
nagu ikka.
ma nende hõõgvel jalge ette
viirukisse laiali
end
kõhklemata laotan nüüd
ja ootan.
ma ise olengi
mu süü.
ma ootan palka.

Ukselink

Maryliis Teinfeldt-Grins

Ma arvan, et see lugu võiks alata sealmaal, kus seisan Guntarsi maja ees, apelsinikuhi süles.

Minu must mantel on lumine, prilliklaasid vesised, põsed kirsipunased ning südagi nii eredalt lõõmamas. Tormasin Sõle ja Kaera ristist kesklinna Kalevi staadioni kõrval seisvasse tuhmpunasesse puumajja. Ka praegu iga kord, kui Tartust Tallinna sõidan, möödub bussiliin sellest majast, ja mulle meenub taas, mis värvi oli seal kunagi tekikoti muster ja kuidas ma neil treppidel südamevaluga jooksin.

Astun trepikojas siraka sammuga, jättes vahele nii astmeid kui ka südamelööke. Igaüks oma kiitsukeses pimedate tubade rägasitikuga korteris kuuleb mind – minu pekslevat südant, kiirustavat hingeldamist ja mõtetes vasarduvaid sõnu, mida talle öelda tahan.

Guntarsile mõeldes meenub mulle kohe meie esimene kohtumine ühes kangialuses Tallinna kohvikus. Koht, mida praegu vaevalt enam üles leiaks. Mäletan sest korrast ainult seda, et meie vastaslauas mängis üks noor paar kabet ja ruum oli soojalt kollane. Istusime võlvkaare all hõredaks kulunud katteda diivanil. Tal oli seljas tumesinine läbipikitud peenikeste kollaste triipudega kampsun, mida ta alati kannab.

Guntarsil on hele nahk, aeglane pilk, pikad ja robustsed sõrmed. Kõrvad uudishimulikult väljapoole. Kõige rohkem armastan tema lohakat heledat patsi. Talle meeldivad aegamisi looklevad vestlused ning juua hetke võtmiseks kummeliteed. Me olemegi käinud üksnes kusagil teed joomas. On need korrad leidnud aset siis mõnes kohvikus, tema diivanil, voodinurgal või minu toas põrandal. Ükskord sõime tee kõrvale ka meekooki, mida ma Riias üle tee väikesest poest kaasa ostsin. Ma ei mäleta, mida ta sellest arvas.

Seda aga võin praegugi silmi sulgedes näha, kuidas ma seal kangialuses kohvikus vaatan oma seelikul rahutult lebavaid käsi. Pööran korraks pilgu tema poole ja tunnen, kuidas südames laiub temale ruumi. Ma ei suuda teda kaua vaadata. Toas on palju kollast ja magu on täis mahedat joovastavat kummeliteed.

Sel talvel aga, olles ta kortermaja sulguvast välisuksest end sisse libistanud ja, apelsinid süles, neljandale korrusele tormanud, peatun enne koputamist hetkeks, et hingata. Hingata ja kuulatada. Ma ei tea, kas ta on üldse kodus või ei. Ehk on ta seal oma soome sõbraga, kes on minu vastu alati nii tõre? Või on hoopis kutsunud seltsi mõne sõbranna?

Tõstan käe, ja kuigi aeg võtab sammu maha, nagu õueski aeglaselt langev lumi, koputan, maja kõik neli korrust kajamas. Vaevu suudan end koguda, kui Guntars avab ukse.

Uks, mille üks olulisematest funktsioonidest on avanemine, peatub. See jääb seisakile, nii nagu meie südamedki. Ta silmad on võõraks jäänud.

Selles üüratult lühikeses monumentmomendis on palju vaikust. Meie vahel on pooleldi avatud uks, mille linki sügavalt käes hoiab. Uksele nõjatava keha raskus on laotud punastest tellistest. Ta libistab pilgu üle apelsinide ja sulgeb ukse, laskmata mul sõnada: „Anna mulle andeks.“

Suletud ukse taga laob Guntars meie vahele rasketest tellistest ridu. Need saavad tihedad ja tugevad. Rida rea järel, üles laeni välja, tuba toa järel müürib ta end sisse. Paremas käes hoiab kõvasti pigistades ukselinki.

Seisan ja vaatan äsja suletud ust, kuulan müüride ladumist. Koridor kattub peene tsemendikirmega. Sulen silmad ja lasen kätel langeda. Apelsinid kukuvad mööda poriseid ja soolaseid treppe alla.

Korjan kokku kõik selle, mille olin enesega Guntarsi puumaja trepikotta kaasa võtnud, ning astun aeglasel sammul tagasi õue lume kätte. Kui ennist jooksin trepiastmeid vahele jättes, peaaegu kaela murdes, võtan nüüd iga sammu, tunnetades kõiki jalalihaseid, luid, kõõluseid. Ma ei astu enam kunagi neid samme.

Värske õhk lööb kopsudesse. Otsisin silmadega kohta, kuhu apelsinid sodiks visata või kannaga lamedaks pressida. Mu samm on täis viha, raskust ja kurbust. Ei ole kohta, kuhu tahaksin minna. Mu juuksed on märjaks saanud ning tennised pole selle ilma jaoks enam juba ammu kohased.

Võib-olla nutsin ja nuuksusin neljandalt korruselt alla kõndides nagu väike laps, ehk surusin selle hoopis makku tagasi. Makku, mis kummeliteest lootusetult tühjaks jäi.

Ühtäkki meenub mulle üks rootsi poiss, keda ma ei ole kunagi näinud, ent oleme pikalt teineteisele kirjutanud. Saadan talle sõnumi – ehk toon ühed vaesed apelsinid? Minu suureks üllatuseks vastabki ta kohe, andes oma aadressi.

Suundun Kadriorgu. Tramm number üks. Logisev punane tramm peatub ilusate helekollaste puumajade ees. Lund langeb laialt ja õrnalt. Muidugi on mu süda täis kibedat valu, ent ometi leian end seda trotsides tolle rootsi poisi juurde sammumast. Pühin näo kuivaks ja raputan valgest mustaks ka mantli. Maja ette jõudes helistan kella. Vastab mehehäääl, millele ütlen vastu tervitussõnad. Uks läheb lahti ja astun trepikotta.

Korterisse jõudes näen kümneid tossu-, saapa-, tennise-, kummiku- ja sussipaare. Mind võtab vastu kleenuke poiss, kes juhatab mind oma tuppa, mille seinad on täis raamaturiivuleid. Raamatukuhjasid on ka põrandal, aknalaudadel ja toolidel. Ühe läti graafiku töö on paigutatud koledalt kahe aknasilma vahele, millele ma kõvahäälselt ka osutan. Hiiglama suures toas on vabariigiaegne mööbel. Noormehel on sellega sobivad prillid, vasak sang kleeplindiga parandatud.

Ulatan talle apelsinid, mille ta ahnelt endale krabab.

Mul pole aimugi, mida me teineteisele ütlesime. Vahin ainuüksi, kuidas ta väriseval käel oma voodil istudes sööb. Üht sektorit teise järel suhu toppides, käed ja püksid kleepuva mahlagaga koos. Miski selles pildis või mu rahunenud meeles, kus äsjatoimunu taas meenub, ärritab mind. Korjan end kiirelt kokku ja otsustan siiski

Möödub mitu aastat, mil ma ei kuule Guntarsist midagi. Meie vahele jääb suletud uks, toad pörandast laeni telliseid täis.

Hiljem aga, kui ma juhuslikult Riiga kolin, õmbleb elu meid ootamatult taas kokku. Siis kui vanad kibedad valud on juba leebunud ja emotsioonide teravtipud lubavad taas mõelda, istun ühel pärastlõunal Guntarsi korteris. Möödunud on pikk suvi, Skolas iela õhk on tolmune.

Ta oli mu ees vabandanud ja me lubasime enesele sõprust. Saime aeg-ajalt kokku, lobisesime maailma asjadest ja tühisemastki. Ettevaatlikult unustasime, tellis tellise haaval. Muidugi mõista jõime teed. Ta käis minul külas ja mina temal. Jalutasime Sarkandaugaval, käisime juudimuseumis, istusime kunstiakadeemia pargis. Kord suvises kuumuses sõitsime rongiga isegi randa, kus kõndisime pikalt läbi kuldse männimetsa, milles peatusime korraks, et mustikaid korjata, ja ta ütles mulle, et olen just seal ja praegu idülliliselt ilus. See oli täpselt päev enne jaanipäeva. Mul oli peas hiirekõrvadest pärg ja seljas õrn tuhmroosa pitskleit.

Me oleme olnud sõbrajalal. Välja arvatud siis, kui kord ta Kanepeses istudes mulle rääkis – ikka sellessamas kampsunis, mida ta alati kannab –, et sõprade vahel on armastusel alati võimust. Terve õhtu kõmas see sõnajada mu peas. Pärast jooksin üheksa kvartalit mööda Krisjana Valdemara tänavat koju. Ma ei ole kunagi niimoodi jooksnud.

Küll aga heitsin terve see aeg, mil Riias elasin ja temaga sõbrustasin, talle mõtetes ette külmküünilisust. Tunnen seal diivanil kummeliteed lürbates, et ma pean talle ütlema. Jah, ta vabandas mu ees ja on jälle minu elus. Vahel, teinekord. Ent ometi näen kõik need aastad hiljem ikka, kuidas ta hoiab oma käes tuhmipunase maja närtsinud sisuga korteri ukse linki. Olen terve meie uue koosolemise aja kartnud, kuidas ta võib taaskord ukse kinni panna. Võimalik, et ta ei usalda mind ikka veel. Et leidub hetki, mil kahetseb. Ta peab ju ometi endas kahtlema. Üks valesti öeldud sõna, kesiselt sõnastatud lause, minu ühepäevaliblika otsekohesus.

Tal on see link pihus. Ma tunnen seda – metalli lõhna näppudel ja aina tõusvat temperatuuri. Ta istub vastasdiivanil ja räägib viimastest filmikogemusest, eksootilisest vene juurtega tüdrukusõbra kandidaadist või Läti Progressiivide edusammudest, samal ajal on tema ühes käes ukse link ning mina vajutan seda oma hirmunud silmadega kinni.

Horvaatia vihik

KIRJA ALUSTAMINE

Olen kõndinud üksi mööda elamist, otsinud ristimist või noapistet,
kohtumispunkti. Olen öelnud aamen, öelnud lunastus,
pomm, tomat, maikuu, koroona, öelnud
fašismi kiire ja lõplik surm, jumal kesksos,
öelnud, et matemaatika on latv ja känd ja kiikumine.
Olen öelnud armastus sool euroopa hunt ema valgus
aed lind ring demokraatia jälle armastus, aatom,
ma olen kõndinud üksi mööda elamist ja oodanud mõnd peotäit,
millega oleksin tasunud isadele, löönud hambad
vabadusse.

Alen Brlek

horvaadi keelest Rauno Alliksaar

KESKPÄEV

Pärast jälle mingi halleluuja kehale kasvanud varjus,
kõri, millest pääseb valla päike,
ja sellest saab märk, me liitume riigi lähenemisega.
Me avame oma elud nagu väljumishaavad,
plastmassis on lootused ja hirmud
saada taas teoloogiaks või hereesiaks,
mida tegelikkus koos hoiab.

AEDNIK

Hüljatud laagrisse oli jäetud pull,
suudlus laubal,
söökevad ärkas kõne süngetil väljadel.
Matemaatika lamandas mu keha
ja mina nägin und aednikust.
Kõplajast, kel südame asemel kartul,
olin öde ödede hulgas.

TAPAMAJADE SULGEMINE

Vaatasin su päikesesse, usk idanemas
suuremaks kristusest, toetusin su maale, küsisin,
kas sa tead, et leidub täiesti musti kanu, *ayam cemani*'sid,
ja elasin vaikuses. Nii õpetasid sa mulle,
et kannatus on alati näljaturu tulemus,
lähedusega käib kaasas sõnatu väljapressimine,
milles elutseb vabadus.
Nii õpetasid sa mind langetama mõõka
ning lahkuma.

NÄDAL

Tegin sust unustusega metsa, hääle hääle haaval
tõin sulle kõblaste sõnastiku.

Tegin sust tulega metsa,
õppisin, kuidas kivi muutub pehmeks,
kuidas valu, mida meile annad, võib saada
liigeseliigutuseks, mille joon
toob valgust,
saades varju surmaks. Pärimi visadusega,
viigimarja pungumisega, ema väsimatute kätega
tegin sust metsa.

*

Sa ütlesid, et õrnus on nuga,
minu kättesse langetati hommik.

ERAK

Ma olin sinine ja inetu horisont, justkui kaotus,
püsti tõustes ei leidnud ma säält taevast,
millesse sa poleks droone lennutanud.
Sisenesin suurte jalutuskäikude ajastusse, sinus
ärkas ameerika iga kord kui ütlesin armastus,
armastus on vabaduse sete,
haara aga kõblas.

RIIGI LAMMUTAMINE

Päeval, mis ei sobinud kasvuhooneks,
tulid telerist rituaalselt labidad,
sisenesid horvaatidesse,
tulid jälle välja, suuri süsi täis.
Tahtsin öelda, et riik on ahi, riik on
koletise üsk, küüslauk dementse isa ukse ümber,
kes jälle valmis rahva kätes kütjaks hakkama.
Küsida: mis on veel jäänud peale tule, kogu selle söe?

*

Ma ütlesin sinine ja inetu, jumal küll,
leave britney alone.

SUVI

Õeldi, et su lapsed on liig, mees liialt vähe,
neist teadmine pole üldine, pole nõutud.
Õeldi, et on olemas viis elada, avati uks
ja avati meile taevast nagu kala,
kartes, et tol pole isa.
Õeldi, et me ei söö kala,
liigutasime katusekive, sidusime kinni teineteise kingapaelad
ja hirmud, näitasime merd ja naba.

*

Ma viskasin rõdult ära kogu küüslaugu,
ütles ta, siin on poeg ja see lõppeb siin.
Kõpla täiskaar suvesse iseendas.

ALKEEMIK

Ja otsustasime lõpuks jalad lahti võtta, tervitada suve paljajalu,
täis tärklist, öelda, kes armastab inimest,
ei pane talle kodumaa nime,
ei anna talle tööriista,
millega teritada surma, aga.
Kes armastab inimest, näeb taime.

MEDITATSIOON

Öö langes mu südamele nagu emalõvi ja ütles
hinga. Ma ütlesin maja, *dai bog*, ütlesin siin,
et aja ära mu silmad, mu käed, tule sisse, ära lase mul surra,
ava oma rind, ütle piim, tee meist sõjavägi
viimase ninasarviku jaoks
viimaste ajakirjanike jaoks
viimaste viimaste jaoks,
ütlesin lammuta pühad paigad, unusta palve,
ütle arktika.

See hääl

Täna hommikul kõlasin unes
nagu masinlik olend. Mu tämber hõõgus
tuhandes üsas,

mis mu suust tuiskasid. Ärkasin ja
elan valjuhääldis,
mu akendes täriseb vastu veokite

sõit tänaval. Mu märgid on kooldus
nagu keskväljakute sireenid.
Sirutasin end ja otsisin, kes tunnistaks:
siin ma olen, hobusekujuline päike,
ja elan villast munas.

Plaastrid, läbitungimatud tunnistajad mu kihule
imbuda soontesse
vabade taimede lehtedes. Hommik on

kihk kaduda,
nagu muusikat poleks olnudki.

Marija Dejanović

hõrvaadi keelest Mirjam Parve

Pikk paranemisaeg

Oleme jõudnud aastatesse, kus küpsusel
pole aastatega midagi pistmist –
linnud teevad end üksteisele mõistetavaks, aimates
oma liikumisega järele
taevakehade teid.

Konnad purjetavad mööda meresid,
siledad kõrinahad
purjedeks.

Seitse päeva üksindust möödusid nõnda:
esimesel päeval ei taibanudki ma, et olen üksi.

Teisel päeval kulges argipäev
nagu tavaliselt.

Ma ei söönud midagi
ja magasin vähe,
keetsin su särgist supi,
juhuks kui mõni külaline uksele koputab.
Lõpuks pesin sellega hoopis aknaid –
parem kui heita
ukse poole mõni solvang,
ukse, kust keegi ei tule, sest olen selle ära keelanud,
ukse, mis on lukku keeratud,
õmmeldud mu sisikonna soojadesse seintesse,
alla neelatud siiliurg.

Kolmandal päeval taipasin, et olen üksi.
Kalad hakkasid kartma ja kogunesid parve.
Pidasid maha koosoleku ja otsustasid,
et hakkavad hõbedasteks nahkhiirteks.
Lendavad valguse poole, sulgevad silmad
ja loendavad päevi oma kurgualuste sensoritega.
Otsustasin üksi jäädagi
ja tervitada oma uut olukorda
kui pikka paranemisaega.

Neljandat päeva ma ei mäleta.

Viiendat päeva mäletan hästi,
aga parema meelega sellest ei räägiks.

Kuuendal päeval otsustasin
jäädagi üksi.

Ja nõnda sai seitsmes päev.
Nagu praguneks jää mu liigestes,
mu tänutundes,
koera moodi ämblikumina
sõrmenukkides,
hundi moodi rebasemina
hammastes.

Island

1.

Lähen Islandile elama
nagu linnuparv, nagu kaks viljavihku,
mis päikese käes kondavad
kuni kurnatusest kokku kukuvad, nahk
pehmeid valjaid pidi
peapöörituse ees rakked.

Ma ütlen: kindel.
See ei tähenda turvalist,

see tähendab:
mu keha on kinni köidetud
ja ma ulbin amööbina,
vaba
kui päästerõngas
ilma uppujata.

See tühi tuum
ongi Island:
mu vajadus
vette visatuna
sooja saada

mu soov
näha sind
lendamas õhku
pommiplahvatuses
mis on pärit mu kõhust

mu käed
hoiavad binoklit
ja vaatavad mind kaldalt
keset plahvatust
mis kutsub mind

2.

Island.

Kavatsus muutuda külmaks.

Mõelda ainult steriilseid mõtteid
ja kõnelda ainult lihtsates lausetes
joosta märjast soolast karile
ja süüa maitsetut kaerahelbeputru,

kanda pakse villaseid sokke,
öelda lahti inimlikust lähedusest
ja kord kuus käia külas
valgetel rebastel.

Tahaksin igavest talve,
et mu toakese aiast
saaks tema kuningriik
ja mina lebaksin ta patjadel,

ja tema jutustaks mulle, kuidas ta noorpõlves
noormeeste rinnal istus
ja nende juurde jäi,
kuni neil lõppes
kopsudes õhk.

3.

Saadan sulle Islandilt kirja:
siin on kõik valge
nagu pilvepildidel,
mille tegin lennukiaknast,
kui tulin sinu juurde.

Päeval nägi taevas välja
nagu põhjapoolus.
Maad polnud näha.
Öösel meenutas maandumispind
tähevõrku.

Pruunid üksikasjad vaikin maha.
Valetan, et sadas lund.
Lõpuks ei saadagi ma kirja ära,
ei hakka maailma vihkama,
poen alasti voodisse
ega nuta.

4.

Su tuum on tilluke,
roosatav pehme sile
kude noakobara all.

Ühel valgel hommikul

kisun nad ükshaaval välja
nagu telgivaiad
ja torkan nende laupadesse,
kes su saladuse paljastasid.

Baklažaan

Tead, siit olengi ma nüüd pärit
ütleb ema mulle, vaadates poolt aiatait
baklažaane, mida ta kasvatab
ülevoolava hoolega, nagu lapsi, väikesel maalapil
mille ostis vaevaga teenitud raha eest
vaevaga üles kündis, vasakult paremale, alt üles
nagu kooks kampsunit

Teise aiapoole muld vajab veel läbi kaevamist
ja paistab, et iga kõplakaarega
kasvatab ta vahemaad oma lapsepõlveküla
ja selle aia vahel, kus me seisame
nagu iga samm edasi oleks uus tühimik
aga samas on iga uus tühimik põhjus edasi liikuda
Igasse auku istutab ta mälestuse
mõnest näost, mis ammu mulla all

Sealset pole enam olemas
Sina oled seal niikuinii vast paar korda elus käinud
ja mina olen elanud siin juba aastapäevad kauemgi
kui –
ja siin ta vakatab, enne kui ütleb
et mina sündisin etnilise puhastuse aegadel
aga seal haiglas küll mitte midagi puhast ei olnud

kus ma ilmavalgele tulin
– imekombel elusana –
kui ema lebas nagu lihatükk laual, ümberringi suremas
sõdurid ja tsiviilisikud

– lihatükk – ja et ma sündisin voodis
milles mitte ükski naine ei peaks sünnitama
ega ükski laps maailmale esimest pilku heitma
et selline haigla pole teenus ega teene
vaid inimsusevastane kuritegu

Ta tõstab aeglaselt küünarvarre
et käeseljaga laubalt higi pühkida
ja jätab kaevamise

Vaikuses istume autosse
Mitme tunni pärast näeme piirivalvureid

Emale on nad siiani vastumeelt

Nagu viimatigi kui teda nägin
on vanaemal seljas kulunud hall kleit
ja näol lai naeratus

Ta seisab väraval, kissitab silmi

Ta on meile kartulipirukat küpsetanud

Kuigi ta ei mäleta juba aastaid enam peaaegu mitte midagi
on mu ema nägu vanaemal ikka veel imehästi meeles

Sa pole põrmugi muutunud, tütreke
ütleb ta, sirutab käe
ja paitab mu põske

Tõlkija märkmeraamat

Rauno Alliksaar

*

1 Luuletuses „Kirja alustamine“: reкао matemaatika je i glava i panj i zamah – „öelnud, et matemaatika on latv ja käänd ja kiikumine“ (toimetaja märkus).

Hodao sam ... „Olen käinud“, aga süda kisub ikkagi hoopis lihtminevikku kasutama. Mõtlen judinal serbohorvaadi keele tegusõna ajavormidele ja sellele, kuidas neid praktikas kasutatakse. Lihtminevik ei ole enam popp, selle asemel kasutataksegi pigem täisminevikku, ent saa siis aru, kui kaugel tegevus omadega on. Oeh, las ta jääb, vähemalt pole aorist.

*

Mu sõnaraamatud ütlevad, et *zamah*¹ on serbitsism. Aga teised sõnaraamatud teda jälle selleks ei pea. Muidugi pole vahet, kummas keeles kiikuda, ent huvi on suur. Võibolla peaks murdesõna kasutama. Guugeldan, millisest Horvaatia piirkonnast autor pärit on, lootes leida midagi põnevat. Pettumus – Zagrebist. Aga tema raamatu avaldas ometi Belgradi kirjastus. Loen intervjuud. Päritolust sotti ei saa, aga saan teada, et talle meeldib sari „True Detective“, mida ma küll kunagi vaadanud pole, ent mis olevat pessimismi ja nihilismi täis. Huvitav, kas ta on ise ka Ligottit ja Ciorani lugenud? Huvitav, kas peaks seda kusagile tekstidesse sisse lugema?

Tänane luuletus ei kõnele minuga eriti. Tunnen, et tahaksin taustaks serbo-horvaadikeelset muusikat kuulata, nagu tõlkides tihti teen. Vähemalt *arvan*, et tahan, sest mõte hajub kusagil otsuse ja teoks tegemise vahel ning lõpuks avastan end hoopis midagi muud kuulamast. Luuletus ei hakka rohkem kõnelema ning jätan ta praegu hoopiski kõrvale. Hiljem panen mängima esialgu soovitud muusika² ja proovin jätkata, ent tulutult. Lükkan selle luuletusega töötamise ebamäärasesse lähitulevikku ehk homsesse.

Väljend *ayam cemani* tundus esmapilgul tähistavat midagi eksootilist ja türgipärast (siiski Balkan ju!), ent tegu on süsimusta kanatõuga Indoneesiast. Tunnen kergelt argipäevapettumuse kihvatust ning mõtlen, et elu võinuks selle koha pääl olla põnevam kui üks netiotsing.

2 Kuulatagu
kasvõi Ekatarina
Velikat: [www.youtube.com/
watch?v=LdD8F-
trsTfc](http://www.youtube.com/watch?v=LdD8F-trsTfc).

Milleks kõik need kõplad ja labidad ja kasvuhooned ...? Kas see ongi agraarpunk või midagi?

„Ma ütlesin sinine ja inetu, jumal küll, / *leave britney alone*.“
Tahaksin tõlkijana neutraalseks jääda, ent võitlen pääaegu vastupandamatu tungiga see luuletus viimase värssi tõttu valikust välja jätta. Mida aeg edasi, seda enam püüan inglise keele eest pageda, ent isegi sellist päritolu tekstid, minu *refugium*, ei paku enam varjupaika. Hääkene küll, mul seda muret pole, aga tahaks sapiselt küsida, kas inglise keele oskus on nüüd vajalik ka kõigist teistest keeltest tõlkimiseks? Surun esialgse soovi maha, miski muu tundub siinkohal olulisem.

Akobogda. Pole varem säärase sõnaga kohtunud. Uurin. Tähendab „kui Jumal tahab“. Ilmselt on fraas siis Bosniast pärit, öeldakse araabia keeles käibeväljendina ju sedasama, *inshallah*. Loen lühikest kommentaari, kust saan teada, et horvaatidel olla kombeks öelda *bogteveseli* või *bogtepitaj*. Horvaadid katoliiklased, bosnialased moslemid, serblased õigeusklikud – teada värk. Mis sest, et osmanite kannal olles saadi üksteisega suurepäraselt läbi ning keel ja aineeline kultuur viimselt üsna sarnased on, suurte vabaduste saabudes (olgu siis 40ndatel või 90ndatel) mindi ikka üksteise kõri kallale. Nüüd jälgivad paranoilisemalt meelestatud mitte pelgalt seda, kas keegi ütleb purskkaevu kohta *fontana* või *šadrovan*, vaid ka seda, kas sama sõna hääldatakse *lepo* või *ljepo*. Küllap siis on *akobogda*’gi kuidagi laetud. Või siis mitte, sest lõpetasin enne nende luuletuste kallale asumist ühe horvaadi keeleteadlase artikli tõlkimise ning pärast seda näen kõikjal serbitsisme ja muud „võõrast“. Mõtlen, kuidas suhtuksid autorisse keelepuristid. Mõtlen Bosnia horvaatidele ning sellele, et keelestandardid põhinevad nii ehk naa Ida-Hertsegoviina murdel. On’s sääl vahet?

Olen juba ammu olnud ekstsentrilisel ja raskesti põhjendataval seisukohal, et kõrgtehnoloogiliste objektide mainimine luuletekstis võib olla küll lööv ja mõjus, ent muudab teksti ka automaatselt inetuks. Ei saa ju kirjutada *oo, mu kallis neurokirurg / palun ole minu kuri demiurg* või *kapoti all klõbiseb mootoririhm / nii kena, nii kaunis on sügisene vihm*. Kui luuletuses räägitakse droonist, siis ei saa see ju ometi olla ilus, sest droon ühes kõigi oma klemmide ja juhtmete ja kiipidega on kole. Kaalun luuletuse väljajätmist. Lõpuks moodustab kõplamine siiski liialt selge terviku, et seda teha.

Loen tervikut üle ning jään mõtlema värsile „kes armastab inimest, näeb taime“. Mingil põhjusel meenub vahva sõdur Švejki hüüatus „Ärge tulistage, elajad, siin on ju inimesed!“. Seejärel kohe joonealune märkus „Tõlkimatu serbohorvaadikeelne sõim“. Itsitan omaette. On loomulik, et tekste tuleb vaadata nende kirjutamise kontekstis, ent mõnikord tahaks assotsiatsioone vältida. Oleks muidugi igavam.

Eret Talviste

Mis see sugu siia puutub?

VÄLGATUS

Ma olen 4-, 5-, 6-, 7-aastane ja mu lemmikmänguajad on pehmed loomad, eriti üks ahv, Topi. Kui mu vanemad mainivad, et ma eelistan loomi barbidele, muutuvad enamiku tuttavate silmad suureks ja suud O-kujuliseks.

Ma olen 5-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-, 11-, 12-, 13-, 14-, 15-, 16-, 17-, 18-, 19-aastane ja iga kord, kui mu vanavanemate sõber mind näeb, küsib ta silma pilgutades: „Noh, kas peikat ka juba on?“ või „Nonoh, kuidas sinu peika nimi ka on?“

Ma olen umbes 8-aastane. Me oleme mere ääres telkimas ja peseme hommikul hambaid. Minu ema ja tema sõbranna, kellel on umbes 9-aastane poeg, naljatlevad, et räägitakse, et kui hambaharja ja -pastat käepärast pole, saab suu suudeldes puhtaks. Nad jätkavad naljatamist, öeldes, et nemad suudlevad oma abikaasasid ja eks mina saan ka sõbranna poega suudeldes suu puhtaks. Ma mäletan männiokste vahelt langevat valgust ja hommikuvärskust ja märgi hambapastaseid veeplekke liival, ja uutmoodi viha- ja piinlikkustunnet.

Ma olen umbes 10-aastane ja istun seksioonikapi ees maas raamatuid sohides. Mu vanemad on välja minemas. Naljaga pooleks öeldakse midagi selle kohta, kuidas mina ka varsti oma peikaga kohtingutel käima hakkan. Ma vihastun. Mu ema kohmetub ja vihastub ka ja lausub midagi stiilis, et küll sul ikka tuleb peika, muidu oled sa ju mingi imelik või muidu teised mõtlevad, et sa oled imelik.

On suvi, ma olen 7, 8, 9, 10, 11, 12 ja me jookseme, mängime, kukume, turnime sõbrannadega õues. Meie jalad on putukapunne ja kriime ja sinikaid täis. Vanemad inimesed kommenteerivad, kuidas tütarlaste jalad ikkagi sellised välja nägema ei peaks.

Salm „Millest küll tehtud on väikesed tüdrukud? Suhkrust ja jahust ja maasikavahust“ kõlab mu peas tihti. Ma ei mäleta, millest väikesed poisid tehtud on. Aga mulle tuletatakse kogu aeg meelde, et hoopis teisest puust kui tüdrukud. Ometi kriimub meie nahk samamoodi.

Ma käin koolis ja tööõpetuse tunnis õpetatakse kõikidele tüdrukutele, kuidas kududa, õmmelda, süüa teha. Poistele õpetatakse puu- ja metallitööd, seda, kuidas „suuri asju“ ehitada ja parandada.

Ma olen üksi kodus ja püüan tundide kaupa järgmise päeva tööõpetuse tunniks salli valmis kududa. Kogu aeg läheb sassi

ja ma nutan vihast ja millestki veel – mingist aimusest, et need tunnid oleksid võinud kuluda hoopis millelegi muule.

Ma olen füüsikatunnis ja õpetaja tuletab klassile meelde, et ikka on nii, et füüsika tegemiseks peab julgust ja pealehakkamist olema, ja ikka on nii, et poistele on seda rohkem antud.

Me istume mitme sõbrannaga kodus, tema ema on meiega samas toas. Me räägime omavahel, kelleks me saada tahame, kuhu õppima minna. Sõbranna ema kuulab meid, tõstab pilgu ja lausub: „Kas sellistest asjadest räägivad siis tüdrukud tänapäeval?“

Ma olen keemiatunnis ja suure kõhuga meesõpetaja räägib meile, et tüdrukud peaksid keemiaga ikka tuttavad olema – söögitegemine ja majapidamine ju!

Ma olen sama õpetajaga keemiatunnis ja ta viitab mulle ja kahele sõbrannale kui kolmele graatsiale. Rasvadest rääkides toob see õpetaja nii muuseas välja, et kui naised dieeti peavad, siis esimesena kahanevad ikka rinnad ja alles seejärel kõht.

Ma olen 19 ja saan riiklikul ajalooeksamil kooli parima tulemuse. Ajalooõpetaja helistab mulle ja ütleb, et ta sõi kergendustundest üksinda pool sefiiritorti. Ta ütleb, et minu punktisumma tegi teda eriti õnnelikuks, kuna mate-füüsiklassi poisid oma üleolevas enesekindluses ennustasid endale parimat tulemust.

Ülikooliaegne poiss-sõber teeb mulle komplimendi: „Tavaliselt on kõik naised minust rumalamad.“

Mu ühikakaaslase endine poiss-sõber saadab meile ukse alt sõnumeid ja kirjutab meile, et teada saada, kus on tema eks ja mida ta teeb.

Ma loen ajalehtedest, kuidas mehed oma ekse tapavad.¹

Ma loen esimesel kursusel esimest korda feministlikku kirjandust ja teooriat.

Ma liitun Portsmouthi ülikooli feministliku klubiga. Ma hakkam aru saama sellest, mida need kriipimised mu kurgus hambapesu ja kudumise ja mitmete teiste hetkede ajal on tähendanud.

Mu sõbranna on sugulaste koosviibimisel. Tema üsna purjus vanem vend teatab jutu käigus, et „ah sina siis oledki tolerast ja feminats, vot sellist inimest olen ma küll näha tahtnud“.

1 Hiljutistest juhtumitest nt: Joe Marino, Tina Moore, Amanda Woods. „NYC man arrested for killing ex-girlfriend after baby shower“ – New York Post, 16.09.2021.

Tuttav meessoost kirjandusteadlane ütleb mulle Tartu baaris pärast mõnda õlut, et tal on jube kahju, et ma pean oma aega ja energiat raiskama sellisele teemale nagu feministlik kirjanduskriitika.

Üks noor naine, kirjandusteaduse magister, ütleb, et ei, tema ennast küll Eestis feminismiga avalikult siduda ei taha.

Ma olen Tallinnas Telliskivis kirbuturul ja ühe sõbranna sõbranna otsib sealt oma üheaastasele või nooremale lapsele talvemantlit. Leitakse hall beebimantel. Enne ostu kulub kümme minutit veendumaks, et see on ikka tüdruku, mitte poisi mantel.

Ma olen Viljandi gümnaasiumis õpetaja ja üks mu õpilastest kirjutab essee sellest, et nägi poes, kuidas vanemad nelja-aastase poisi käest roosa printsessipildiga šokolaadi ära võtsid, sest „ei, see on ju tüdrukutele“.

Ma olen äsja vastu võetud stipendiumiga doktoriõppesse Ühendkuningriigi ülikooli ja Viljandi gümnaasiumis viimaseid päevi tööl. Vanem kolleeg küsib, „kas sa niimoodi üksi lähedki?“ ja muuseas jutustab, kuidas tema pärast magistriõpet oma poja isaga kohtus ja siis tuli juba poeg ja no nii ta oligi.

Ma olen Tallinnas baaris ja seltskonnad segunevad. Tuttava tuttav, minust noorem mees, istub mu kõrval ja millegipärast liigub teema soorollidele. Üsna vintis olekus küsib ta minult, et mida ma siis õige arvan, et mehed peaksid peenistega beebit söötma, kui naised tööl käivad vä.

Ma olen perearsti juures, ja räägin, et mind häirivad punnid, mis mu näole vahel tekivad ja millele oleks kreemi vaja. Arst küsib: kas sa lapse saamisele pole mõelnud? Vahest ajab see asja korda.

Ma olen suvel vanemate juures. Ühed peretuttavad näitavad oma lapselapsi, et vaata, kui nunnud, ja teevad silma. Teised küsivad, et noh, kunas siis lapsed tulema hakkavad, su emal-isal oleks ju nii hea meel.

Mu sõbranna räägib, et oli oma peikaga suvel sugulaste juures. Toonekured lendasid üle taeva ja tädid itsitasid „noh-noh, noored“.

Mu kolleegi, järeldoktorandi vanemad kolleegid mainivad talle jutu sees, kuidas lapsesaamine tema järeldoktori plaanidesse võiks sobida.

Ma loen ajalehtedest, kuidas Afganistanis tuleb Taliban võimule ja naised peidavad oma ülikoolidiplomeid ja kuidas 12-aastaseid tüdrukuid sunnitakse abielluma ja lapsi saama.²

Ma loen, kuidas WHO alkoholitarbimise vähendamise kampaania sisaldab klauslit, mis reproduktiivses eas naistel juua ei soovita, et neil oleks ikka suurem võimalus lapsi saada. Meeste reproduktiivset tervist kampaanias silmas ei peeta.³

Ma loen, kuidas Texas on abort sisuliselt illegaalne. Teisisõnu: naistel pole taas õigust oma kehalisele autonoomiale.⁴ Ma näen, et üha populaarsemaks muutuvad ainult naistele mõeldud *babyshower*'id.

Ma kuulen tuttavatelt, loen ajalehtedest ja uuringutest, kuidas enamik hoolduskoormust langeb lastekasvatamisel, vanemate hooldamisel, kodutöodes ikka veel naiste õlule.⁵

Ma kuulen üha rohkematelt sõbrannadelt, et nemad ise või nende tuttavad läbivad viljakusravi või kogevad nurisünnitusi. Paljud tunnevad end üksi, sest „naisteprobleemidest“ tihti kõva häälega ei räägita.

Ma tean, et globaalses lõunas asuvates riikides peavad tüdrukud koolist puuduma, sest neil pole menstruaaltarbeid või nad peavad kasutama rāpaseid kaltse, sest „menstruatsioon ongi rāpane“. Tekivad „naistehaigused“.⁶

Ma tean, et rasestumisvastastel pillidel on isegi 50 aastat pärast leiutamist ikka veel palju ebameeldivaid (kui mitte ohtlikke) kõrvalnähte. Kui 1957. aastal loodi meeste mõeldud beebipillid, jäeti need kiiresti kõrvale, kuna meestel tekkisid kõrvalnähtudena peavalu ja „halb enesetunne“, mis on vaid mõned leebed nähud, millega naised toime tulema peavad, kui tahavad pille võtta.⁷

2 Vt „An Afghan woman in Kabul: „Now I have to burn everything I achieved““ – *The Guardian*, 15.08.2021.

3 Vt Danielle Campoamor. „The WHO alcohol-pregnancy warning for childbearing women overlooks men, as usual“ – *NBC News*, 22.06.2021.

4 Vt Shannon Najmabadi. „Gov. Greg Abbott signs into law one of nation's strictest abortion measures, banning procedure as early as six weeks into a pregnancy“ – *The Texas Tribune*, 19.05.2021.

5 Vt www.oecd.org/dev/development-gender/Unpaid_care_work.pdf.

6 Vt Oni Lusk-Stover, Rosemary Rop, Elaine Tinsley, Tamer Samah Rabie. „Globally, periods are causing girls to be absent from school“ – *World Bank Blogs*, 27.06.2016.

7 Loe rasestumisvastaste tablettide ajaloost siit: Rachel Cooke. „Fifty years of the pill“ – *The Guardian*, 06.06.2010; Andy Extance. „What happened to the male contraceptive pill?“ – *The Guardian*, 23.07.2016.

Mulle meenub Judith Kirose mõte, „kui sa räägid probleemist, siis sa oled probleem, saad probleemiks“, kui ühes ülikoolis võrdõiguslikkuse teemalist projekti läbi viies lausus tüdinud kolleeg: „Mõttetu probleem ja kõigi aja raiskamine.“

Ma olen just alustanud tööd Tallinna Ülikoolis võrdse kohtlemise volinikuna. Mu vanemate peretuttav, mugavalt laua ääres lösutav mees, küsib õhtusöögil: „Aga keda me siis võrdselt kohtlema peame, inimesi ja loomi vä?“

Ma kuulen sõbrannalt, kes tegi magistrikraadi, et tema teaduskonna juht, prestiižikas mees, muheles töö tagasisides, et „eks natuke seksismi ongi normaalne“.

Ma elan Prantsusmaal ja kõnnin paari toidukotiga poest koju. Tahaksin minna otseteed, aga seal istub meestekamp, kes mulle alati *bonjour, madame* ütleb ja pikalt järele vaatab. Kui ma koos elukaaslasega kõnnin, on nad kõik vait. Ma valin pikema tee, sest täna ma ei jaksa neid pilke kannatada.

Ma olen 30-kraadisel juunipäeval Prantsusmaal pargis, jalas lühikesed püksid ja seljas bikiinitopp. Vanem mees peatub ja ütleb mulle inglise-prantsuse segakeeles, et ma olen küll väga ilus, aga nii alasti ei tohi siin pargis olla, see võib mehi häirida ja ahvatleda.

Ma loen, kuidas USAs tüdrukuid koolist koju saadetakse, sest nende riietus võib segada poiste keskendumisvõimet.⁸

Ma loen, kuidas Plymouthis tulistas ennast *incel'*ina identifitseeriv mees viis naist surnuks, nende seas oma ema ja kolmeaastase tüdruku. Ühendkuningriik plaanib lõpuks tõsiselt sääraseid misogüünilisi kuritegusid terroriaktidena käsitlema hakata, sealjuures pöörates erilist tähelepanu *incel'*ite grupile.⁹

Ma tean, et Prantsusmaal Grenoble'is on öine taksoteenus naistele tasuta, et nad turvaliselt koju jõuaksid.

Mu tuttava isa küsib mult korduvalt, et „Ahah, jajah, sa oled õpetaja, sulle meeldib väikseid lapsi õpetada, eks?“ Ma vastan korduvalt, et ei.

Mu tuttava isa vastab, kuuldes, et tegelen Virginia Woolfiga: „Mis Woolf, ikka Danttteeel!“, tehes juurde kuningliku käeviipe.

8 Vt Nadine Carroll. „Teen girl sent home from school for ‘inappropriate’ outfit“ – *Yahoo! News*, 27.02.2021.

9 Vt Vikram Dodd, Matthew Weaver. „Plymouth shooting: police focus on ‘incel’ links as shop CCTV tape emerges“ – *The Guardian*, 17.08.2021.

Mu sõbranna vanaisa viitab tema doktorikraadile kui „aa, sul on üks neist „preilide doktorikraadidest“, jah“.

„Mis see sugu siia puutub?“ küsib ähmi täis ja segaduses onkel Facebooki kommentaariumis ühe postituse all, kus noor mees räägib, et poliitikud ei oska ennast otse-eetris hästi väljendada, ja kus mina küsin, kas ta tõesti alles nüüd paneb seda tähele ja miks ta just naisi (Keit Pentus-Rosimannust ja Kaja Kallast) näiteks toob. Samal ajal on käimas naiste ajaloo kuu, samal ajal tuleb välja üha rohkem ja rohkem alaealiste tüdrukutega seotud seksuaalvägivalla juhtumeid. Mulle meenub, kuidas kritiseeritakse Kersti Kaljulaidi juukseid, riideid, biitsepsid, huvialasid, meeldivuse skaalat ja üldist sobilikkust president olemiseks, mis ei puuduta absoluutselt tema adekvaatsust riigijuhina. Samal ajal on valitsuses olnud juba kuid Mart ja teised Helmed, Jüri Ratas.

Ma olen konverentsil, kus esineja räägib meeste enesetappudest Eestis, mida on kordades rohkem kui naiste omi. Ma küsin, kas mehi küsitledes ja nende hingeelu analüüsidest võeti arvesse ka sooteooriad ja soostereotüüpe. Vastus sisaldab „nalja“ sellest, kuidas esineja juhendaja (soliidses eas naisterahvas) ütles ikka, et „eks need Eesti naised on nii kurjad, et ...“ Paar päeva varem ilmus statistika sellest, kuidas Eesti on üks Euroopa kõrgeima naistevastase perevägivallaga riike ja „perevägivald on naistevastase vägivalla nägu: toimepanijatest 85% mehed ja ohvritest 81% naised. Perevägivald tõttu hukkus 2019. aastal esialgsel andmetel 5 inimest.“¹⁰

Ma loen sõbranna luulekogu ja mind jääb kummitama eriti üks luuletus:

„küpsetan vahvleid
vahvlimasinaga mis on vanem kui mina
maal köögis
ja loen dostojevskit
või muud kohustuslikku kirjandust
olen kaheksateist
õues pimendab sügis tähetu taevast lõikav tuul
ma saan kiita oi kui maitsvad vahvlid
ma oskan süüa teha

¹⁰ Viit nt: Anna Teele Orav. „Julm tõde: Eestis esineb rohkem perevägivalda kui mujal Euroopas“ – Eesti Päevaleht, 05.04.2021; www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html. Neid asju arvesse võttes on ülal-kirjeldatud „nali“, eriti akadeemilises kontekstis, julmalt kohatu.

mulle meeldib süüa teha
ja ma ei ootagi et saaksin kiita
oi kui palju sa loed
mida sa loed
millest see on
kuidas see sind kõnetab
kuidas sul üldse läheb
ei küsita
küsitakse kas sa koristad selle ise pärast ära¹¹

*

Virginia Woolf kirjutab „Proua Dalloways“, et meid ei tapa ega tee vanaks mitte katastroofid, mõrvad, surmad ega haigused. Tapab hoopis see, kuidas inimesed meid vaatavad ja naeravad.

Pilgud, itsitused, kulunud kommentaarid, žestid ja muud n-ö afektiivsel tasandil tajutavad kogemused ja hoiakud juurutavad n-ö traditsioonilisi, paljudele mittesobivaid soorolle ja soostereotüüpeid eelarvamusi ning sellest tulenevalt ka naistevastast vägivalda. Kõik kirjeldatud hetked on minu või lähedastega päriselt juhtunud, kuid kohad, ajad ja sõbranna/minu/tuttava kogemused on ära vahetatud. Soostereotüüpsed eelarvamused ja kommentaarid sõnumiga, et tüdrukud kuuluvad ennekõike kodusesse sfääri ja on orienteeritud pereloomisele ning poisid on seiklusjanulised maailmavallutajad, viivad naiste alahindamise ja alaväärtustamiseni ning halvematel juhtudel ka naistevastase vägivaldani. Teisisõnu, kultuur, mis soosib naistevastast vägivalda ja teeb nende avaliku ja professionaalse elu keeruliseks, on igapäevatasandil normaliseeritud ning kodeeritud sügavalt paljude alateadvusesse, ilma et inimesed otseselt midagi halba sooviksid või oma käitumise võimalikust kahjust teadlikud oleksid.

Mulle näib, et feminism saab praegu üha laiemat vastukaja sellepärast, et inimesed on neoliberaalses indiviidi enda vastutusele rõhuvas ühiskonnas unustanud, et kultuurilised ja ajaloolised hoiakud sugude suhtes panevad tihti aluse naiste süstemaatilisele diskrimineerimisele. Küsimus ei ole ainult inimliku viisakuse puudumises (kuigi ka selles), vaid ühiskonnakorralduses, kultuuris ja sotsiaalsetes normides, mis paigutavad mees- ja naissoo kahte leeri.

Feminism ei ole 21. sajandil orienteeritud ennekõike naistele kui kategooriale (kuigi ka see on siiani oluline osa feminis- mist). Pigem küsib, mida üldse tähendab kategooria „naine“ ja kes sinna kuuluda saavad ja võivad, ning sedastab, et soostereo- tüübid on liiga kitsad ja paljud inimesed ei sobitu neisse kahte rangesse kategooriasse. Feminismi lai fookus pälvib ka kriitikat: mõned feministid arvavad, et kui kaotada kategooria „naised“, on raske ka nende õiguste eest seista.

Võtsin fookusesse just selle, kuidas soostereotüübid võivad naiste¹² jaoks halvavad olla (kuigi samamoodi on nad halva- vad ka meestele). Tänapäeva feminism püüab näidata, kuidas diskrimineerimine ja eelarvamused ei avaldu ainult otseses vägi- vallas (näiteks vägistamises ja peksmises), ilmselgelt seksistli- kes väidetes („naised peaksid perele õhtusööki valmistama ja lastele pühenduma“) või madalas palgas, vaid hoiakud, pilgud ja ebameeldivad kommentaarid taastoodavad stereotüüpe, millesse paljud lihtsalt ei mahu ja mis kõik koos paisuvadki misogüüni- listeks hoiakuteks, mis viivad süstemaatilise diskrimineerimise ning isegi vägivalhani.

Viimase kümne aasta jooksul on ilmunud mitmeid populaar- teaduslikke feminismi- ja sooteemalisi raamatuid, kus vaadatakse seda, kuidas pealtnäha võrdõiguslikus ühiskonnas on soostereo- tüübid endiselt jõudsad, nt Rebecca Solniti „Men Explain Things to Me“ (2014), Sara Ahmedi „Living a Feminist Life“ (2017), Mary Beardi „Manifesto“ (2017). Spetsiifiliselt Eestile keskendu- des on ilmunud näiteks Marianne Mikko „Naise koht“ (2021). Ka Feministeerium avaldab pidevalt teemakohaseid artikleid ning korraldab üritusi. Lisaks on kättesaadavad Eesti Teadusagentuuri uuringud soostereotüüpidest Eesti kõrghariduses.¹³ ETAg'i raport on teaduspõhine, sisaldades viiteid kvalitatiivsetele uuringutele misogüüniast, kuid ka kvantitatiivseid andmeid. See ja teised uuringud ning raamatud harutavad lahti teemasid nagu vägis- tamiskultuur, töödiskrimineerimine („kas sa siis niimoodi üksi lähedki doktorantuuri tegema?“), võimupositsioonidest eemal hoidmine („mõttetu probleem ja kõigi aja raiskamine“), sooline palgalõhe jne.

12 Naiste all mõistan kõiki, kes end ise naisena defineerivad ja kes on kasvanud ja/või elanud naise rollis, sh transnaised.

13 Vt. www.etag.ee/tegevused/uuringud-ja-statistika/statistika/sooline-tasakaal-ja-pal- galohe; www.etag.ee/wp-content/uploads/2021/03/Sooline_vordoiguslikkus_Eesti_tea- duses.pdf.

Eespool kirjeldatud olukorrad ei osuta lihtsalt ebaviisakusele, vaid sellele, kuidas inimesi soo põhjal diskrimineeritakse ja alavääristatakse. Pole kahtlustki, et stereotüübid pärsivad inimeste õnne ja edu (ja seeläbi kogu ühiskonna õnne ja edu), ennekõike naiste ja vähemuste õnne ja edu. Ma loodan, et need näited ajendavad igapäevaelus kasutusel oleva keele ja tegude peale mõtlema. Piisab vaid sellest, kui jälgid kriitiliselt enda ümber toimuvat ja küsid: kas ma kohtlen enda ees seisvat inimest tema soo tõttu kuidagi eriliselt? Kui jah, siis on tõenäoliselt midagi valesti. Ülimalt, ehk isegi eluliselt oluline on mõista, et mis tahes soost inimesele, kel on käes rasked kotid või laps, võib endiselt abikäe ulatada. Endiselt võib kinkida lilli kõigile, kes lilli armastavad, igal ajal, mitte ainult 8. märtsil. Endiselt võib inimesele õiges kontekstis sündsaid komplimente teha. Endiselt võib inimesi kohtingule kutsuda, sealjuures arvestades, et ei on ei. Soostereotüüpidest vaba ühiskond ei tähenda seda, et keegi enam ei korista, ei küpseta, ei kasvata lapsi – vastupidi, see tähendab, et kõik inimesed, mitte ainult naised, osalevad neis ellujäämiseks vajalikes tegevustes. Üldinimlik viisakus ja käitumine kehtib ka maailmas, kus soostereotüüpe ei ole.

kurjuse lilled

väljas on vihmjas, väljas on hall
mu süles tärkamas flöör dü mall

puistan pihkudest seemneid tuulde
värsiterad torkavad huulde

juureldes sirvin rappuvaid lehti
sügisest üle nad enam ei ehti

vaikusest vappuvad õielaud
tolmuga kirjutet nooruse haud

kiiri kannan ma käsivartes
justkui tähtede murdumist kartes

jälgin riimidest nõrguvaid juuri
neid kitkun, neid istutan kalambuuri

väljas on vihmjas, väljas on hall
mu süles närbunud flöör dü mall

mitte midagi tegijad

tahan toetada kõiki neid
kes ei taha mitte midagi teha
mitte muhvigi
mitte kuradi lillegi liigutada
mitte juuksekarvaotsagi
mitte plinnigi
sest see tähendab, et nad ei taha ka
riiki juhtida
välja pressida
sõdu pidada
aatompomme leiutada
purjutada
halbu luuleridu kirjutada
sigadel lammastel lehmadel kanadel kõrisid läbi lõigata
mitte midagi
ka minust ei taha nad midagi
mina, kes olen läbi kukkunud
sest sündisin –
jah, vaesus on haigus
millest raske paraneda
hoolivus on teine –
me tulevik
raba, millest läbi ujuda
et saada teisele poole
kallast
kuid ma(a) tõmbab meid ikka alla,
põhja poole

sõnaketraja

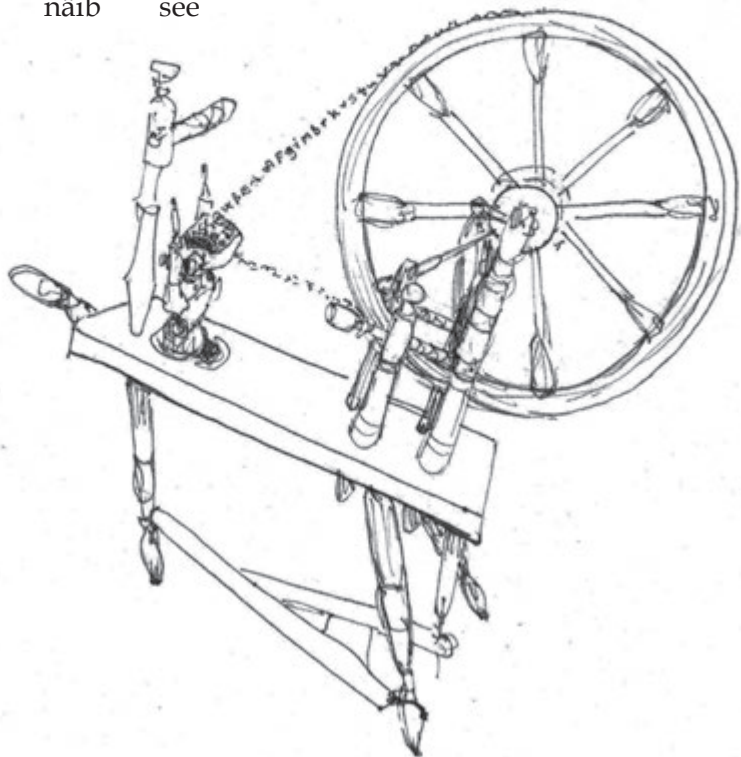
nagu sinagi kunagi
ketrasid kulda,
vana ema

ketran minagi nüüd
laineid ja loojanguid
saari ja soid
metsi ja mägesid
tuld ja tuuli ja torme
põlde ja pisaraid
varjudest eluvorme

nii ketran
ja ketran
ja ketran

tühiseid tähti
läbi öö

kuigi
löputu näib see
võimatu
töö

tule

tule,
lase langeda end lemme varna,
tule,
tule,
ehakumas otsime tarna,
tule,
tule ometi ruttu,
kalk öö võib neelata kõik,
tule,
tule seira mind uttu,
taamal heiastub võik

Nigu vanasti vanaema

Nigu vanasti vanaema
kloorist läbiimbunud lapiga
saunalava küüris
küürin mina täna
vaikusest läbiimbunud sõnadega
luulet -
ka minu kopsudesse
tungivad
mürgised aurud,
sest mürk
on tänapäeva
esteetika

Must lagi

Must lagi on meie taeval
ja meie ajal ka
Aga kas ikka on?
Äkki on siiski sinine?
Seep' see ongi
nad tahavad
nad tahavad et arvad
et on sinine
tyyt-tyyt
nad naeravad musti sui
tyyt-tyyt
ja me kysime mõtteis
aga mis siis kui –
ja milleks?
Mis olen kõik kuulnud, näinud,
ei suuda ytelda ...
Kuhu on kadunud üüd
ja kes on syydi?
Tyyt-tyyt!
Kui tema saaks kõnelda!

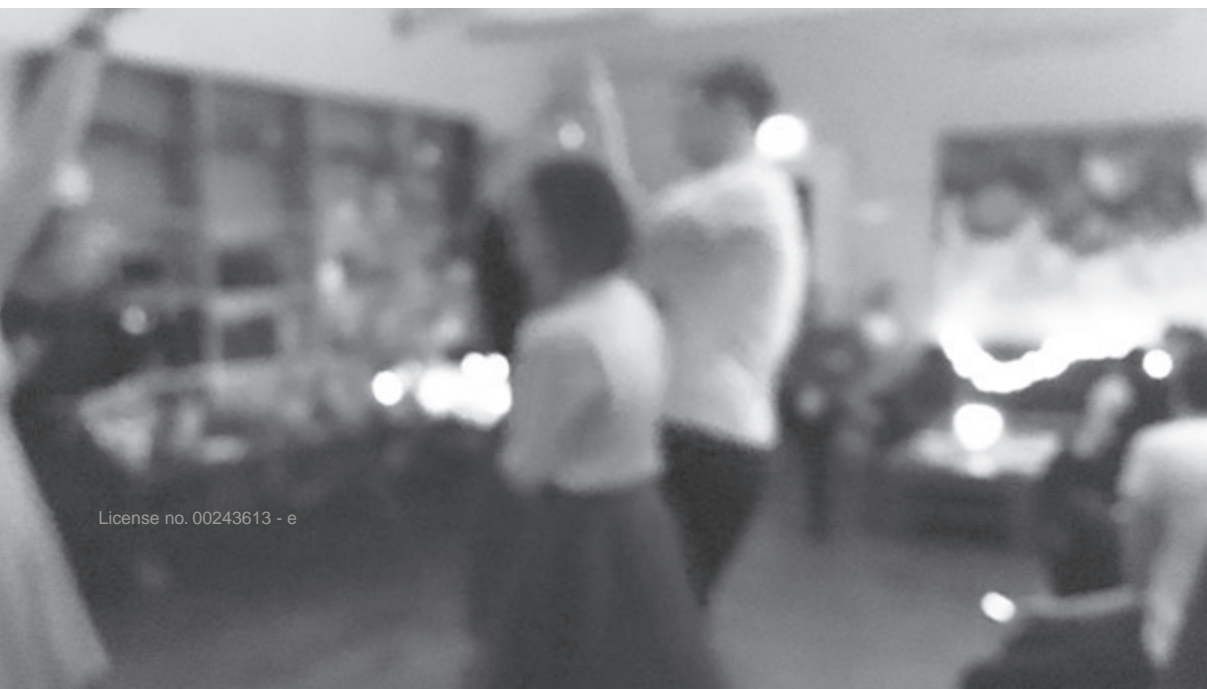
Parool järgmisteks valimisteks

Eest, Eesti!
Üle lainetab meri,
elu väetiseks valatud veri.
Eest, Eesti!
Pulbitseb maa,
seda võitlust sa ealeski võita ei saa.
Eest, Eesti!
Valgust kammitseb soo,
tühje linnu sa tagasi ei too.
Eest, Eesti!
Metsi vapustab viha,
võõraste liha sul rebida on iha.
Eest, Eesti!
Tuuli vakatab äng,
hirm pimedada ees on sinu säng.
Eest, Eesti!
Rukki õitseaeg napp,
su igatsus on su enese tapp!

Ring nimega Ellips

I g a l

neljapäeval veidi pärast
kuut koguneb Tartu Ülikooli kultuuri-
teaduste instituudi puhkeruumis kirjandus-
ring Ellips, et rääkida sellest kõige olulisemast:
kirjandusest. Lausekujundina tähistab ellips välja-
jätetu, ent kirjandusring Ellips mahutab endasse kõik-
sugu teemasid ja inimesi hoolimata õpitaavast eri- või
huvialast. Sellest, mida Ellips korraldajate Kerstin
Vesteli, Saara Lotta Linno ja Lisanna Lajali
jaoks tähendab, proovib aru saada
Hanna Linda Korp.

Kui mina ülikoolis kirjandust õppisin, proovisime igasuguseid üritusi korraldada, et tudengid üksteisega rohkem suhtleksid, aga ainus, mis päriselt toimis, oli Liinakuru kevadkool. Teiste ürituste korraldamiseks puudus järjekindlus. Ellips on aga juba peaaegu neli aastat edukalt toiminud. Kerstin, kuidas Ellips sündis? Mis ajendas sind Tartu Ülikooli kirjandus-tudengite seltsi algatama?

Kerstin: See kõik sai alguse päev enne ülikooli algust, kui meil oli tutvumisõhtu, kus viibis ka professor Arne Merilai, kes sai meie kursuse „isaks“. Mängisime malet ja ma küsisin, kas ülikoolis on kirjandusring ka. Käisin gümnaasiumi ajal kirjandusringis, mulle oli oluline just seltskonna- ja kuuluvustunne: sain minna kuhugi ja arutleda selle üle, mida olin lugenud. Eeldasin, et kui tulen kirjandust õppima, siis leian ka siit sellise võimaluse. Merilai aga ütles, et ülikoolis kirjandusringi ei olegi, ent mina võiksin seda ju korraldada. Entusiastliku tudengina, kes ei olnud kordagi isegi ülikooli peahoones käinud, mõtlesin, et miks mitte. Poole aasta pärast saatsin esimese listikirja, ja inimesed tulidki kokku ja tahtsid asjaga jätkata.

Saara: Mulle tundus samuti loomulik, et ülikoolis saab erialainimestega erialastel teemadel suhelda. Ka mina käisin gümnaasiumis kirjandusringis ja mulle meeldis, et seal sai raamatutele rohkem süvitsi läheneda kui koolitundides. Olengi Ellipsisilt ennekõike oodanud seda, et me saaksime arutada kirjanduse üle sügavamalt ja kauem kui loengus, olenemata rõhuasetusest.

Kuidas sõnastaksite Ellipsi peamise põhimõtte või eesmärgi?

Saara: Ilmselt oleks see põhimõte üldsõnaline: tahame kultuuriteadused suureks teha (*naerab*).

Lisanna: Ühine nimetaja on jagada seda, millega me tegeleme, sest igaüks saab endale meeldival teemal arutleda.

Saara: Jah, igaüks, kes Ellipsis käib, saab teha seda, mida ise tahab.

Ellipsi õhtud on tõesti väga mitmekesised: loovkirjutamine, tekstide ettelugemine, filmide vaatamine, aruteluõhtud, ühised teatri- ja kinokülastused ... Ja see meeldibki mulle teie tegevuse juures kõige rohkem – te ei ole piirdunud ühe asja, näiteks raamatu üle arutlemisega, sotsiaalne aspekt on nii tugev.

Saara: Ma arvan, et ürituste mitmekesisus on üks põhimõte, mis on kuidagi loomulikult tulnud ja mida me ei ole pidanud tagant tõukama.

Lisanna: Kui meil esimest korda toimus selline üritus, kus ametlikku osa ei olnudki, vaid kõik tulid oma asja kirjutama, siis moodustus sellest lihtsalt vestlusõhtu teemal, mida keegi parasjagu soovis rääkida. Mulle tundub, et see õhtu oli vormivabaduse tipp.

Milline õhtu on teile eriti hästi meelde jäänud?

Lisanna: Mulle on alati meeldinud väga näidendite lugemised ja ma tahaksin neid edaspidigi korraldada! Lugesime ükskord Boris Kaburi lastenäidendit „Rops“ ja sellest on ikka veel mingid naljad käibel. Kirjutamisõhtu oli ka tore.

Kerstin: Mulle on kõige paremini jäänud meelde omaloominguõhtud, kus oleme esitanud väga erinevat omaloomingut, nt teismelisena kirjutatud *fanfiction*'it. Ka Ellipsi esimene sünnipäev oli üks rajumaid üritusi kultuuri-teaduste instituudis.

Miks?

Saara: Sest seal instituudis tavaliselt ei tantsita palavalt muusika järgi ... kella kuueni hommikul! Viimasest ajast on mul hästi meeles ja südamelähedane ka kirjutamisõhtu, mis toimus kogukonda loova üritusena. Üks erilisemaid üritusi oli Eda Ahi „Sõja ja rahutuse“ kritiseerimisjuhtumi arutamine.

See oli esimene kord, kui avastasin, et kriitika saab ka põnev olla! Lugesime „Sõda ja rahutust“ ette ja mõtlesime, miks see sai kulka preemia ja miks kriitikutele ei meeldinud, et ta selle sai.

Aga kas on ka mingisugune vorm olnud, mis ei ole Ellipsisile sobinud?

Kerstin: Ma ei mäleta ühtegi ebaõnnestunud või igavat õhtut.

Lisanna: Aga vahepeal tegite ju Zoomis ka Vellipsit?

Saara: See on vorm, mis minu meelest Ellipsisile ei sobi! Võib-olla on asi selles, et ma pidin siis Ellipsit üksinda vedama ning distantsoõppe kõrval distant-Ellipsit korraldada oli väga raske. Samas meenub mulle videvikupidamine Zoomi vahendusel ja see oli jällegi väga tore.

Vabavormilisus soosib sedagi, et teie üritustel osalevad ka teiste erialade inimesed, mitte ainult kirjandustudengid.

Saara: Sõna liigub vaikselt omasoodu ...

Lisanna: ... enamasti inimeste kaudu.

Saara: Ka loengutes ja seminarides on teiste erialade inimesed koos ja kui seal suhted tekivad, siis tõmbame nad ikka kaasa. Kuigi enne viimast Ellipsit üks teatriteaduse tudeng arutas, kas ta ikka saab tulla, sest ta käib ju ka TÛLis (Teatriteaduse Ûliõpilaste Loožis) ega tea, mida Ellips endast kujutab. Siis oli vaja ikka kinnitada, et see ei tähenda midagi ja me ei tee seal kirjandusteadust. Tundub, et on suur erinevus selle vahel, milline Ellips väljastpoolt tundub ja milline ta on päriselt. Kõik, kes on kahelnud, kas tulla, on lõpuks ikkagi näinud, et see ongi lihtsalt seltskonnas olemine ja ühe teema üle arutlemine.

1 Saara Lotta Linno. „Ellipsi kirjanduskool: väljajätt on alati ka sissevõtt“ – Postimees: Arvamus ja Kultuur, 10.07.2021.

Ellips pole ainult iganeljapäevane kirjandusklubi: nagu Saara Lotta Postimehe kolumnis on märkinud, tavapärasest raamatuklubist eristab Ellipsit mõnevõrra teaduslikum vaatenurk.¹ Kuidas on Ellips mõjutanud teie õpinguid?

Kerstin: Mulle andis Ellips väga palju juurde. Kui oli mingi teos, mille käsitlemisest jäi seminaris väheks, siis rääkisime sellest Ellipsis. Bakalaureuseõppes oli hästi palju loenguid ja Ellipsis kuulsin teiste inimeste tõlgendusi ja arusaamu, mis kirjandusteaduse õpinguid kindlasti laiendasid.

Saara: Ellipsi algusaastal käis seal väga palju inimesi erinevatelt õppeastmetelt – ja ka õppejõuastmetelt! Kuulda neid,

kes on sinust juba mitu aastat kauem kirjandusega tegelema, arutamas, oli väga hariv, isegi kui vahepeal natuke hirmus.

Lisanna: Kindlasti on Ellips avardanud mõtteid, mida on võimalik edasi uurida. Edasi aitavad laiemad arutelud õppimise üle ja sel teemal, mis meie arvates on kirjandusteaduse õpingutest puudu. Sa lihtsalt ei tee oma ettenähtud mooduleid, vaid arutled selle üle, miks sa neid teed.

Kas ja kuidas hoiab Ellips inimesi rohkem õpingute juures?

Lisanna: Saan rääkida isiklikust kogemusest. Kui olin aasta akadeemilisel puhkusel, mõtlesin, et ülikooli tagasi tulles pean kindlasti hakkama Ellipsiga tegelema, et oleks konkreetne kokkupuutepunkt kohaga, kus ma nagunii iga päev käin. Seega on Ellips olnud väga suur ühendaja.

Kerstin: Mul on tunne, et vähemalt mind hoidis Ellips kirjandusõpingute ajal kuidagi kohal ja asja juures. Ma ei tea, mis ülikooliõpingud need oleksid olnud, kui ma olekski lihtsalt ainult tegelema kirjanduse õppimisega, kui mul ei oleks sotsiaalset külge juures olnud. Kas see oleks üldse võimalik? Minu jaoks ilmselt mitte.

Saara: Mina nii teravalt ei tundnud, et Ellips oleks ainus, mis mind õpingute juures hoiab. Õnneks on kirjandust väga põnev õppida ka niisama. Mulle lihtsalt meeldib see, et Ellipsis leiab sõpru, loengutest ja seminaridest seda tihti ei saa.

Igäüks, kes Ellipsis käib, saab teha seda, mida ise tahab.

Minu jaoks on Ellipsi juures eriline ikkagi see, kuidas see Tartu kirjandusellu lülitub. Kirjandus on nii elav ja pulbitsev asi ja mulle tundub, et Ellipsis see elab ja pulbitsebki, teie kooskäimisevorm hoiab kirjandust ka elus. Inimesed on seal *päriselt* kohal ja räägivad ja julgevad rääkida, oma mõtteid jagada ja ei ole mingit eksimishirmu. Te räägite seal asjadest, mis on kirjanduses kõige olulisemad ja mis ei jõua samas näiteks raamatuesitlustele.

Kerstin: Öhkkond on tõesti erinev ...

Aga kirjandus on sama! Värsket Rõhku tehes tiksud mul ka kogu aeg kuklas, et me tegeleme tegelikult elava tekstiga, aga kas see on ajakirjas elav või ei ole?

Saara: Ma just mõtlen, et Värske Rõhk ja Ellips on selle poolest kuidagi sarnased ...

Jah, me avaldame kirjandustudengite tekste! (Kõik naeravad.)

Saara: Nii Värske Rõhk kui Ellips on suunatud muuhulgas ka tudengitele. Ellipsis võib käia igasuguseid inimesi igasugustes erinevates eluetappides, aga paljud neist on alles oma täiskasvanu-elu alguses. Asjad ei ole veel rööbastesse jooksnud ja see annab võimaluse eri teemade üle elavalt arutleda.

Kerstin: Ellipsis ei ole kunagi seda pinget, et *pean* midagi ütleva või midagi ette valmistama (erinevalt näiteks ülikooliseminarist). Mõnikord ei ole Ellipsis käsitletavat teksti jõudnud läbi lugedagi, aga ikka on huvitav. Kui ma ei taha, siis ma ei pea midagi ütleva (ent tavaliselt ikka tahan).

Ellipsi mõju on ikkagi jõudnud kaugemale. Lisaks igapäevastele üritustele olete esinenud Jaan Kaplinski 80. sünnipäeva konverentsil luulekavaga, löönud kaasa tänavuse Prima Vista raames toimunud Stanisław Lemi juubelile pühendatud kongressil, korraldanud kirjandustudengite kevad- ja sügiskooli Liinakurul, kirjutanud kolumne Postimehesse ... Paistab, nagu Ellipsisist oleks saanud mingi bränd. Kuidas see juhtus, et jõudsite von Bocki puhkeruumist kaugemale?

Kerstin: Ma arvan, et see pole kunagi olnud eesmärk omaette, see on lihtsalt kuidagi loomulikult läinud. Meid on järjest rohkem erinevatele üritustele kaasama hakatud.

Saara: Seda ma ei oska öelda, kuidas sõna massidesse on läinud või kuidas inimesed sellest teavad. Mul on tunne, et Ellips on nagu märk, mis tähistab kirjandustudengeid, see on kontaktiloomise platvorm või koht. Olen küll kuulnud, et kirjandusinimesed, kes on kaua tegutsenud, tahavad noori rohkem kaasata, leida uut hingust või värskust. Ellips on lihtsalt *kättesaadavam* kui iga kirjandustudeng eraldi.

Üks asi, mis räägib veel Ellipsisist kui brändist või institutsioonist, on selle tugev visuaalne identiteet – logo, illustratsioonid jms. Kuidas need on välja kujunenud?

Saara: Alguses kujundust eriti palju ei olnud, sest siis oli vaja, et asi lihtsalt käima hakkaks. Siis ta läks käima ja ressursi jäi üle. Merilai vist ütles, et meil oleks logo või tähistajat vaja ja Hildegard Reimann joonistas meie praeguse logo – hamletliku tegelase. Mulle meeldib, kui kujundused on kõik ühesugused, sest see aitab Ellipsisit ka rohkem meeles pidada – info ei valgu laiali ja tead alati, mis vormis see on. Visuaalset identiteeti ei oleks saanud tekkida, kui Ellips ei oleks juba mitu aastat toiminud.

2 „Ellipsi kirjanduskool: väljajätt on alati ka sissevõtt“.

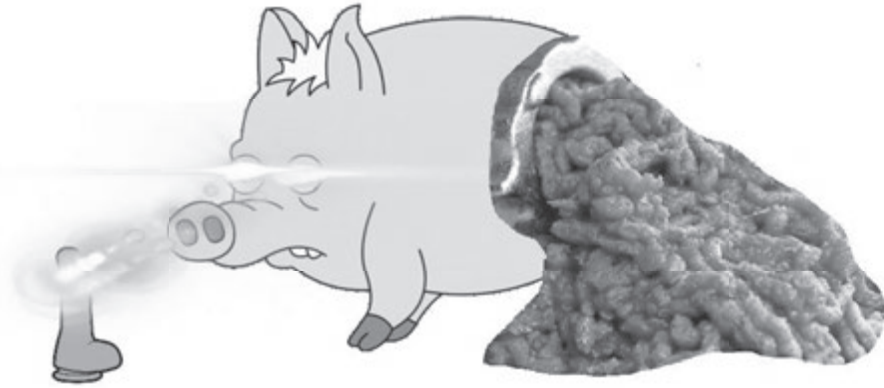
Saara kirjutas mullusuvises Postimehe kolumnis: „Miks üldse kirjandusest rääkida? Kuidas saab see meid nii sügavalt mõjutada, et siinkirjutajad pühendavad sellele kogu oma akadeemilise tähelepanu?“² Miks siis üldse kirjandust õppida? Nii Ellipsis, Postimehes, Värskes Rõhus, teistes väljaannetes, ülikoolides. Mis asi see on, mis teid huvitab? Ma saan aru, et Kerstin jättis kirjanduse, aga ...

Kerstin: Nüüd ma *õpetan* kirjandust, ma ei ole kirjandust jätnud! (Veel.)

Lisanna: Sest kirjandus huvitab mind nagunii ja ma loen nagunii ja siis on parem, kui saab sellele väljundi, vormi või struktuuri, kuidas sellest rääkida.

Aga isiklikult? Miks kirjandust lugeda, sellest kirjutada, seda õppida?

Saara: Kirjandus on väga kaua pakkunud mulle võimalust elada läbi palju rohkem kui oma eluaja jooksul jõuaksin. See tekitab praeguses produktiivsusele suunatud ühiskonnas väga hea tunde: lugesin romaani läbi, olen terve suguvõsa-kooga kursis, olen nii palju rohkem elanud, kui muidu selle

nädala aja jooksul oleksin. Aga mida edasi, seda enam mulle tundub, et kirjanduse puhul on oluline väljendus ja kirjandusõpingute puhul väljenduse analüüsimine. Nii igapäevaelus kui ka institutsionaalselt on enese- ja ideedeväljendus tohutult oluline. Seda ei saa taandada päris retoorikale, aga ka retoorika on väga tähtis! Ühesõnaga, väljendusvorm on põhjus, miks mul on kirjandusega vaja tegeleda, aga sellele saab muidugi ka teiste külgede alt läheneda.

Lisanna: Ma formuleeriksin seda kuidagi nii: minu kõrvaleri-ala on filosoofia ja seal esitatakse väga kuival viisil puhast sisu, aga kirjandusest saab ootamatult avastada endale huvitavaid teemasid, mida esitatakse huvitavalt ja kujundlikult. Võib-olla on kirjandus viis maailma avaramalt ja huvitavamalt, endast laiemalt näha. Ka vorm on väga oluline. Filosoofiatekste lugedes märkan sageli, kuidas kasutatakse kujundeid ja retoorikat.

Kerstin: Seda küsimust küsivad mult tihti õpilased – aga miks kirjandus? Ma ei tea, kuidas inimene üldse õpib analüüsima ja mõtestama, kui ta midagi ei loe, olgu see siis ilukirjandus või tekstid üleüldiselt. Minu jaoks on kirjandus hästi palju kasvatanud empaatiat. Lugemine, kirjutamine, analüüsimine on mu elus olnud alati väga olulisel kohal ja seega oli loogiline samm, et tulen õppima kirjandust, kuigi ma ei kujutanud ette, mis kirjandus akadeemilises mõttes on.

Viimane küsimus minu kolleegidelt. Miks te nii toredad olete?

Lisanna: Sest me loeme palju! (*Kõik naeravad laginal.*)

„Kaasaegne eesti proosa“
Paint, 2019
Autori kibestumismaiguline kujutlus tänapäevase proosa olemusest.

kuidagi on äratuskell jälle
end ise välja lülitanud
ja elu kunstlilled on närtsinud
asemele kerkib umbrohi
ei niida muru
ma vaatan elurikkust
sest mu elu on rikkis

Mia Raud

kärvanud suu
milles roiskunud sõnad
veinikärbseid
kohale kutsuvad
suguvõsa kokkutulek minu toas

katkised hambad
rauamaik ja balalaika
meeleheitlik huulepulgakandja
nüi magusat lõhna mu pinnalt
pole ammu tunda saanud

ohmoon teeb
metamorfoosi
räägib keelatud ainetest
ja kuulab su naiselikke püüdlusi
olla kaine

keset looklevat prantsuse muusikat
vaevu oma mõttevoolu veel kuulen
õõtsudes toanurga kitsuses

keskpunktiks olen valinud su huuled
nende lüürikainterpretatsioon on vaba
täna puhuvad siin teised tuuled

kuigi mõttetult siin seisan
siis sõnu su huultelt ma püüan
õõtsudes õhkkonna laiuses

helendav suu
kükitab soemagusas toas
peidab mu valu
krigistab hambaid
varjab valelikke sõnu
ma loen ja lõkerdan

seekord olid sina see
sünnis sügisraskus
valgustatud peasopp ja pimestatud laud
täna veel magan
et homme rõskust sisse hingata
miinuskraadidega võib sind lausa näha

laul poolunes

kõnnin aeglaselt väljadel
ning otsin lõket – lõkkekohta
kõikjal kajab
kõik on laiali läinud
kõik sulgevad ukсед
ning hing ei kriuksu, ma hingan
halba õhku, siit õhtust saab minevik
nime ning tulevik tule.
vahel vihmad, kuid ma olen. mul on
müts
heli ja viiped ning seal olid jooned, kriit
ja saared, ujub sügaval.
lehed, lehed.

huuled.

ma tean, et oleksin võinud jõuda, kuid
siin on tuled kõikjal, võin seista – käigud
käisin poes, on käidud
kui hiljem on palav, võtan salli kaelast –
külmem ja varem – 95
kui istud ja veel kui ma küsin kõike
ja hingi
ja planke
luupainutused, katken

kannad mõtted endaga
ja jäta maha rida
pisaraid.
jooksin unes käteta
veeren jalal ringi
soojad ilmad kütkevad
loojangud on silmis
hetked veedetud – ma panen kokku
pooled mis on kohakuti
õhuga – viibin kaaluta
ei lasku, ühesõnaga
hüüan vastu
üksik hüüdja
ei lasku, ühesõnaga
hüüan vastu
üksik hüüdja
ei lasku, ühesõnaga ...

see II

et mul siis
ka oleks
hoida
hoi-
da seda kaela – ennast
jagan kolmeks
ning kellest
praegu hoolin
teda –
pean ma ainsaks
enda –
enda omaks
endaks – nii ma mõtlen
laulan
kui veel olen
ning keelan – keelan vahetada
keeli hingepillil
laulan – on sõnad
silmapiiril

kirjutamine ehk lahkamine. koolnuvaatlus

kallan kõik topsid täis
siis veristan nad pooleks
mõte voolab välja
ning ma ütlen:
seal oli miskit
iva, tuum või seeme
mis nüüd on läinud

elan ainult minevikus
elan enda seljas
olen raske
mulle tundub üha enam
et pole mõtet kanda mütse
mitmes mõttes

ma olen. ma käin kannul

kui see sind liigutab
siis tähele panna on kerge
täpid, katused, viltused kivid on sillutis
kuid nõnda kooskõlas selle maa kujuga
millel astun
hingan talla kaudu, õpin keelt
mis roomab nagu madu
mööda rada, mille olen jätnud maha.
ma jätkan - kõnnin üle, ringi, mööda
teiste sammude kui neid aiman
järgin soovitusi omal sammul -
nii ma tunnen ennast - hõõrdejõud
ma olen puru mis ne vahelt pudeneb
ma olen mõistuse ja südame ära-
kulutatud osa - ideaalis
tuhk, vähem kui tuhk
kehata kaal või mõistusetu mõte
ehk tegu, mis pole muutus
vaid ainus viis, kuidas asjad oleksid võinud minna.
valu pole enam selles vaid kõikjal
ma tuksun ja praksun ja põlen.

kummardamiskohad

nüüd olen saalis, mis ei sulge oma uksi
olen läbi käinud kõik need nurgad
kus üksi ükski hääl ei tähenda
see tõmme, hinge krabin, vaikust vähendab
toob välja teise, kes peitub minu
kukla taga, lähendab mind minule
kohale jõudmata.
see on see, mis kajab vastu
see on hing, mis hoiab kinni
valgus ikka, eemal valendab
see on ring, mis kõnnib otse
pei-de-tud epitaaf
see on see, kes puhub õues
mul on mõte, mis ei vähenda
mind ega maailma
tule Johan, kõnni minuga
näitan sulle puid, mille
lehed ikka langevad.
viis võtab, üles vahendid
mis pani maha varem.
Kõik sõprus on nüüd
lõputa ja surm, mis
paneb paika tähed.
Paku varjupaika tormist
paku pikendust.

lahkun laua tagant

ikka väljas olla, väljas olla
kuulda kuulsaid sõnu.
nendest mitte mõelda, panna kirja

kajan neist läbi kui meri
tuule kaudu lainetest
mis muu on tema hääl kui liigutus?

tee on pikk, läeb mööda mägesid
möödub neist
ja pakub palujale varju
pill on pikk ja mängib mööda
pingutatud keeli – käed,
mis eal ei kohtu
on lähemal kui need mis koos
ma hüppan – mööda lehekõdu
praks ja praks ja praks
mu raskus, tald, mis purustab
praks ja praks ja praks

lava pimedam nurk

kas tuuled tulevad maalt
kas viimased rongid lähevad?
kesk põlde kasutan keelt
ja keerutan heinapalle

kuusik paistab teelt
haigus vaid seestpoolt
see tüvi, mis kaigub kui
tort, õõnes
õnnitlus on lühikese päeva pant

viis – paneb jalad astuma
tee kulgeb lähedalt – ei
saa sellelt lahkuda
vaata kaarti, topi piipu
kujutlus on vägevam

muusik pole alustand
kohe algab võte, kogun
julgust lava pimedamas
nurgas, tuled põlevad ja mina
vaatan pealt – mul pole silmi

Manuskriptide triibulised, vikatite lohutus

Tiina Veikat

Sügelemine.

Kõik need kogunevad vaja-teha-asjad. Kõik need silme ees silkavad veel-tegemata-nimekirjad. Mahatõmbamised ja uute kritseldamised. Uduvärskete lihvimised. Kokkupõrkekursil.

Eks ole, Foenkinos – teekond sõnade kustutamise suunas.

Tuigume läbi elu, kõikjal paaniliselt kogutust kramplikult kinni hoides, samas liigset paratamatult maha pudistades. Oksüümoron. Nii et regulaarsust ja intensiivsust ja initsiatiivi. Protsessi võlu, mida me, Nassim Talebi sõnutsi tainapead, *ignoramus et ignorabimus*,¹ väärtustada ei oska.

Istu muudkui siin Céline'i lõputu öö otsas ning vahi kräunuvate kasside ja jultunud harakate koori taustal mossitavat taevast ja poolhäbelikke pilveveeretusi.

Keegi kuskil trükimustal hüüdis: „Write outcomes, not to-dos.“²

Ütle palun, kas siis on tõelisem?

¹ Rumalad ja rumalaks jääjad (ld).

² Kirjuta tulemusi, mitte tegemist vajavaid eesmärke (ingl).

Aeg-ajalt uuristab end su sisse vaikus ja nõuab tungivalt audientsi. Kaabib su ust ja veene. Kas avad? Ettevaatusabinõuna on esmalt vaja litsuda kõik need teised – elavad ja surnud oma mõtete ja arvamustega – riivukse taha, kus nad kolistades-mürgeldades nõrдинud halvaks panul julgelt kosta lasevad. Tühja nendega – sul on tarvis keskenduda.

Ja võibolla sa mõtled nõnda: kui liigne vaikus mulle külla tuleb, siis söidan ära. *Je m'en vais.*³ Võtan vanalt maalt vanast kojast vana vikati ja vihuni niita. Niidan, kuni mõtted tuhmuvad, ainult süda põrkab vetruva trummina ja higi voolab näolt-kätelt vanade lapi-tud kummikute poole. Lasen rutiinirütmil võimust võtta, tühjened nii, et pole enam tunda kontuure enese ja langevate kõrte vahel. Ja on kerge. Ja on hea. Ja on lihtne.

Krobeline taevast avaneb ja hallidest tuustidest kukub meloodilist monotoonset kastet. Kõik roheline kaardub piiskade poole ja laliseb kihisevast rõõmust. Ja sa vihud edasi. Aeg su kõrval haigutab. Miks sa ei allu? Alles siis – võhmal väljavalamise järel – langeb su kaela kõige murranguhetk. Kas haara sellest kinni? *Temps mort.*⁴ Kas istud ja imetled tehtut *au naturel*?⁵ Kas graveerid mälu pilti tüünie rahuolu, mõõdad lamavaid kõrsi, patsutad enesele kentsakashäbelikult seljale? Kas lased kogetul endas settida, et seda kunagi mistahes marutaudi-tuju leevendamiseks rahustina manustada? Imeteldav *tékhnē* – vikatiga niitmine.

Metalselt kahetsusväärne, et laaste pole elustiilireseptidesse veel raiutud. Aga ütle mulle, kellel on patent defineerida stiili? Eikellelgi. Ja samas kõigil. Iseendale.

Ja sa vaatad mind – pilk täis üllatust. Millal mu kõrvale ujusid? Kas koputasid? Mis-mis? Ah et millele on koputada?

*Touché!*⁶ Vaata, kui huvitav, ei kuulnudki. Sul on uued manöövrid?

*Qu'est-ce que tu croyais alors?*⁷

Sa ei mahu kellegi sahtlisse. See on nüüdseks kriipivalt kristallselge.

3 *Lähem ära (pr).*

License no. 00243613 - e

4 *Aeg maha (pr).*

5 *Loomulikus kastmes (pr).*

6 *Puude (pr).*

7 *Mis sa siis arvasid? (pr).*

Tasakaaluka enesekindluse alalhoidmiseks: mida tugevamat tuge suurelt kõvalt pinnalt tunnetad (nt nõjatumine lauale, kindlalt kahe jalaga maapinnal seismine), seda rahulikum oled. Seda kaitsumana end tunned. Meie keha otsib automaatselt kõiges-kõigis toetust – päästerõngaid. Aga meie piinlikult tühi seljatagune on see, mida tajudes võhm annab ebalevalt järele, selle asemel et paratamatu puudujäägi tunnetuse najal ehitada üles isiklik mitmekihiline kontuur, mis ei vaja välist tuge. Sest igaüks on asendamatu ja teiste eest elamise jaoks pileteid müügil pole. Veel. Üksnes organid.

Aeg-ajalt kallistab kõhedus. Aastaid tikkudena põletades mõistad, et hirm asja ees on meeletu. See tuleb lõdva randmega eemale lükata, temaga tõtt vahtida ja tal sarvist haarata. Las teised vaatavad ja mõistatavad. See pole nende asi, mis võitlusi sa iseendaga pead. Aga kui sa hirmu ei talitse, ei talitse sa ka end. Ja kui sa ei talitse end, ei saa sa reageerida *asjale endale*. Ja see *asi ise* ei lähe kuhugi ära. Mitte enne, kui tal on 1 : 0 kirjas.

Ja just see paragrahv roomab su meeltesse iga kord, kui tänavail uidades märkad unistava pilguga rohemootorratsusid.⁸ Nähes neid, siin-seal kõnniteedel nukralt kivistunuid, tekib vastupandamatu soov karata peale ja uus asi selgeks õppida. Kuid hoiad end tagasi. Sa ei riski niisama, sest vaimusilmas on filmilindina juba kõikvõimalikud mustad stsenaariumid silme eest läbi jooksnud. Aga mis siis, kui juhtub õnnetus? Aga kuidas sa siis õpid? Kuidas omandad uusi tehnikaid, kui lased abstraktsel hirmul end nõõrida?

Aga tõmblev närimine on sellegipoolest tagaplaanil. Ja ta ei jätagi järele – mitte enne, kui sa võtad kätte ja proovid ära. Samas, nagu koputab Nassim Taleb ukse taga, maksab võimalikud riskid maandada alati ennetavalt – kiirus, kontroll, keskendumine, harjutamine. Ja ennäe – harmoonia. Ja ennäe – uhkus.

Jätan su hetkeks rõõmusärasse säriseva. Oled ilus vaatepilt.

Järjepanu võimleb siinsetel laiuskraadidel paindliku purskkaevu-kaskaadiga selle aasta leitsakustiihia. Hetkel aga, loendades vihma-piisku pooltohmusel aknal, piieldes halle pilvetompe ja tunnistades

8 Skuutrid – kui sa tõesti hetkeks kõhklesid.

tänavarühkijate tummist ja solgist meeleolu, ei ole suurt tuju nina õhu kätte pista. Aga peab. Loomulikult peab. Keegi ei sula ju vihmalavalangu käes ära. Ja õige ning hea tuju lohistab end lõpuks alati kohale. Ka tema on elav element ega talu pikalt ühetoonilisust. Mõnikord tasub teda täitsa käest tirida. Tal ju, õnnetukesel, kella kunagi ei ole.

*Mais ... où es-tu? Je te perds de plus en plus.*⁹

Miks tajun endiselt kokkupõrkekurssi?

Inspireerida nagu Mstislav Rostropovich.

Tema suurus väljendus lisaks virtuoossusele ja inimsusele katses mängida üle kiirelt põgenevat aega. Rostropovich kirjutas süsteemselt kirju kaasaegsetele Olümpia-heliloojatele, et nood kirjutaks tšellole reaajas heliteoseid – sest ta teadis, et keegi seda tema eest ära ei tee. Ent ta soovis kogu hingest siin ja praegu kivisse taguda suurte kaasaegsete meisterlikkuse. Ta ulatas neile nende endi kuldkongide võtmed. Muide, üksnes Stravinski mängis kurti.

Inspireerida. Sest muidu läheb nii palju kaduma. Kas sa ei näe – suurtele tegudele eelneb sihipärane väikeste tegude protsess, mida annab ajateljel venitada pikalt-pikalt, sest süvenemine nõuab endast kõige andmist. Inimesi inspireerivad teised inimesed. Kui meil üksteist ei oleks, ei sünniks midagi uut. Ei loodaks sildu olnu ja tuleva vahel, ei vaieldaks, ei mõeldaks, ei küsitaks, ei kaheldaks. Inspireerijad oma keevalise kirglikkuse juures ei mõtle võimalikele naeruvääristamistele, läbikukkumistele – neil pole selleks aega. Ja neil on oma rada võsas, mida kannatikult matšeededega läbida. Neid kadestatakse, sest nad on ise otsustanud oma energiat rakendada. Nende nahk on turul.

Oleks vaja rohkem armastuskirju. Tujude ja tunnete kinnipüüdmist, mistahes pinnale trükkimist, teisele lugeda andmist. Ja kordamist. Ja uuesti kordamist. Rohkem kirju, sest tehnoloogia arengutuules oleme kaotamas klassikalist korrespondentsipraktikat. Ja iseenda mõtestamist – selle keerulisuse ja labürinditaolise mehaanika jäädvustamist. Ja neisse läkitustesse peaks talletuma kindluse kõrval ka kõhklus, läbikriipsutamised, viimaks sõelale jäänud mustandi lõõrud 15 kokkukärgardatud läbipiitsutatud poognalehte. Neisse

peaks talletuma protsessi mosaiikne küpsetusvorm.

Millal sa viimati kellelegi manuskripti kirjutasid? Selle saamise ootuses ägasid? Või ei ole sa kunagi kipitava kõhu ja väriseva käega postmarki kleepinud? Liimi nuhutanud? Kätega lõhnavat lehte võrgutanud? Millal sina viimati armastuskirja kirjutasid? Millal viimati mõtteid triikisid? Triibulistega riskisid?

Sa arvad, et kirjavahetus peab tingimata olema kahe inimese vahel. Muidugi, jah, see on klassikaline vorm. Aga on ka teisi võimalusi. Mina-sina on üks nendest. Mina-tsitaadiarhiiv on teine. Sina-tsitaadiarhiiv on kolmas. On ka teisi võimalusi. Polülooge. On igasuguseid võimalusi.

Sest sa oled. *Pas très loin pas si près.*¹⁰

Jah, Tom. *Good things, when short, are twice as good.*¹¹

Stoppard oskab alati läbi näha.

Aga kui mina ei küsi ja sina ei küsi – kes siis küsib?

Huumorimeelest tasub kahe käega kinni hoida, kui teda juba põuetaskus kasvatama hakatud on. Suhkrunukrust tekitas perfokaardile ülesmürgitud konstruktiivkriitika kirjastuselt – et „saadetud segasummasuvila lugemisharjutus on auditoriumi jaoks üle võlli toores ning aga-seda-pole-ju-varem-olnud degusteerimine ei tekita palju muud kui kulmukergitusi, mistap publitseerimiseks sinu laboratooriumil piletit ei ole“. Ja sa austad seda tagasisidet, sest see edastab sulle harivaid signaale. Tummises tujus aga kirjutad korvisaamise värvilisele paberile, raamid ära ning riputad ägiseva kirjutuslaua kohale. Meeldetuletuseks. *Kahjuks on tekst selline žanritevaheline, mille järele hetkel turgu ei ole.* Aga väike sõõm Talebi inspireerib edasi. Me ei anna alla.

Sa naerad mõrult, Σαπφώ.¹²

Järjekordselt vist pean vabandama ebamugavuste pärast. Pole hullu. On ju seda väiksest peale tegema õpetatud.

Jah, tean. Sa tõrgud alati, kui autorsus ei ole kindel.
*Dear valued guest.*¹³
*Heliotropo azul.*¹⁴

Milleks muretseda?

Minu manöövreid valvavad Boudicca, Ching Shih, Artemisia, Huang Yueying, õed Trưng Trác ja Trưng Nhi.
*Let me listen to me and not to them,*¹⁵ sosistab Gertrude Stein.

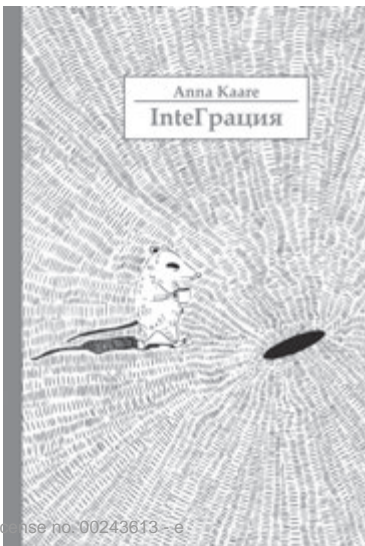

Jälle luusin *vanal maal* vanas kojasa vana vikati järel ja püüan meeled kindlusega painutada esivanemate vaimude käte vahel muditud hõngu. Nende sõrmede otsast, keda silm pole näinud ega kõrv kuulnud, kuid kelle tähelepanu ja heade mõtete püüdmiseks rügan – et teaksime koos –, et elu võngub ja tatsub liikuvast taktis ega maga teps mitte; et siin tuiab keegi, kellele pole plaane ega projekte antud, aga kelle pärijaveri end justkui pentsikuks troonistujaks-omanikuks upitanud. Et on liikumine. Kiitku heaks või pangu pahaks. Kola (metall, puit, plastik) kõikjal oma elementide kosmos – milleks nii palju kasutatud kola? Sa käärid käised üles ja koristad, sest *vedelemine* ei ole staatus, mida lubad aktiivsonavaras intressideta hoida. Saab kangutatud õunapuuoksi, kasitud sõstrapõõsaid, langetatud kuivkirbeid elutuid mättaid – saab kammitud siit ja sealt. Saab sügatud. Ja sügelemine annab järele. Hool tasub ära. Sest uni tuleb mesimagus. Aga seda kõike tuleb korrata mingi-imeline-arv-kuubis korda. Kuid sa ei mõtle sellele. Sa kükitad, salvestad ajusahvrise kasimise-kammimise-nüpendamise-järgse vaatepildi ja matsutad isukalt huuli.

Ja nii ma vihun niita roostes vikatiga, mis laulab kooris lindudega, mille luisk etteheitvalt kiunub, elevil ootusest, et kuskil siin avaneks taas uks teie dimensiooni.

Et jagaksime rahu. Naudiksime kübemeid.
 Oled taas *pas très loin pas si près*.
 Täpselt seal, kus vaja.

Pilget ja valu, mõrkjasmagusalt ja muigvelsui

License no. 00243613 -e

Johanna Rannik

Anna Kaare
„InteГрация“
Värske Raamat nr 28, 2021

Sügavalt ja süvenevalt politiseerivas maailmas on üha võimenev hää ka seni marginaliseerituil. Ühe jaoks vaikselts väsitav moevärk, teisele jätkuvalt harjumist vajav uus reaalsus. Jah, võib tunduda, et soo, rahvuse ja rassi teemad on luules end ammendanud – nüüd on ju ometi kõik ära räägitud, istume juba laua taha sööma –, aga õnneks või kahjuks pakub koduseintest väljaspool lakkamatult jooksev kohalik „Trumani *show*“ iga päev uut sisu. Materjali jagub – liiatigi siis, kui minevikustki on veel omajagu vaiba all. Debüütluulekogus „ИнтеГрация“ otsib Anna Kaare vastuseid igavikulistele naiseksolemise ja rahvusidentiteedi küsimustele, taotlemata otseselt tõemonopoli ega kindlaid vastuseid. See on otsing, mida näidatakse läbi kergelt kõvera peegli: „Isegi kui maailm on kole ja julm paik ning naise elu ja rollide vahel pendeldamine on raske, ei maksa end liiga tõsiselt võtta,“ sõnab Kaare ise.¹

Kes on aga too Kaare luuletuste Naine? *Femme fatale* näib kulunud, vihase noore naise silt tundub samuti liig. Pigem on see „lihtsalt“ loosunglikkusest vaba enesekindl jõud. Kaare pole *girlboss* ega pea end kõigi naiste esindajaks. Siiski on luuletustes naise vägi, mõni ütleks selle kohta ka ürgnaiselikkus – ebakindlused ja -täiused on paberile laotud ja vahivad teatava jultumusega publikut. Sobin ma teile? Huvitab mind see tegelikult? Joonistub välja alternatiivne naisekuju: „madonna/hoora dihhotoomias / selles lihalikpühas kaksainsuses / valin hoopis kolmanda tee / teen kükke kuni kann kisub krampi / rebin rauda meestega võidu / kangi all näeme! / jõuksis, mitte vanalinnas / tänapäeva lili marleen.“ Ent ometi: „mina ei ole seda dihhotoomiat loonud / selle eest ära joosta / ei jõua / selleks maratoniks ei ole piisavalt treeninud“ (lk 36). Meenub Maria Kapajeva installatsioon „Or Other“, mis samuti madonna/hoora küsimust käsitleb. Mõneti võiks Kapajevat ja Kaaret pidada kompleksse naiselikkuse otsingu ja kriitika esindajateks kunsti- ja kirjandusskeenel; nende nimedes on otsekui saatuslikult alliteratsioongi. Kapajeva näitus „Kui maailm lendab õhku, loodan lahkuda tantsides“ Tallinna Kunstihoones tõi esile ebakonventsionaalse, nii-öelda nähtamatu naise – ühiskondliku pilgu läbi parim-enne minetanud naise, emadust mitteihaldava

1 Vt kultuur.err.ee/
1608321494/
varske-raama-
tu-sarjas-ilmus-an-
na-kaare-debuut-
kogu-integracija.

naise jm, tehes seda kaarelilikult otsekohese irooniaga, mille parimaks näiteks on videoteos „Kümme viisi, kuidas mitte muutuda nähtamatuks keskealiseks naiseks“. Kaare Naine näibki madonna ja hoora eristuses kui too *or other*, kes ennast sõnade *whore* ja *mother* vahelt välja rebib.

Iseäranis vahetuna mõjuvad Kaare sõnad, kui meenub, et seni on ta sõnu valdavalt kuulnud vaid nii-öelda päris-, otsest kontakti pakkuv publik. Samas on Kaare luule autobiograafilisus intrigeeriv – kohati on tema sõnul see minaperson liialdatud nii aateliselt kui ka olemuslikult; publik saab ise otsustada, kuivõrd tõsiselt ridu võtta ja kuivõrd neid Kaare endaga siduda.² Luuletustes on kamaluga iroonitsemist, nauditavat liitsõnaloomet ja vabavärssi, mis ei mõju oma lihtsa vormi tõttu tihti alavääristatud *enter*-luulena. Rohkelt seda, mis võiks mõjuda äraleierdatult, aga töötab ometi.

2 Abramova.
„Anna Kaare ja
Abramova said
baaris kokku ja ...“
– Värske Rõhk nr
73, 2021.

Kes on Kaare

Eneseiroonia ja sisemine rahulolu vaatavad vastu ka luulekogu kaanelt – igerik opossum tumedate turses silmadega kõnnib, kohvitass käes, teatava leppimise ja pohhuisimiga musta auku. Ausalt öeldes tekitab äratundmist küll. Opossumit kohtab teose vältel veel: kord istub nuttes, kord näib lihtsalt seistes elu vaagivat, hetk hiljem lamab aga juba augu kõrval, käpad püsti, tassi sisu laiali valgumas. Opossumi ümber ja peale hakkavad kiht kihi, leht lehe haaval ilmuma uued pildid, sümboliseerimaks kõrvalolevat luuletust. Seeläbi jäävad terve teose vältel lugejaga kaasas käima näiteks lõomav Eesti lipp („kütan muulasele pasunasse / suures rõõmujoovastuses / küll senjäär andestab / sest eesti eest ikkagi“, lk 26), kaabudega mehed teleriekraanil („ma olen ekre unistuste emme / ja lapsed olen saanud ühe mehega / ja seinalt raamist vaatab martin helme / kuis ahju kütan müürilehega“, lk 56) ning number 243. Ellu-Marie Meose illustratsioonid on „Интеграция“ nii omaette väärtusega elamus kui ka oskuslikult teksti täiustav-toetav jõud.

Mõistagi on üks „ИнтеГрация“ peamisi läbivaid valukohti lõimumine ja rahvuslik identiteet. Päevapoliitiline luule on kerge sihtmärk, aga seda raskem on luua midagi tabavat ja uudset. Nälg teema järele ometi püsib – „ekre unelmate naine“ on Kaare endagi sõnul publiku lemmik.³ Kaare ausus ja jõulisus õrnuse ja haprusega vaheldumisi tõmbab end ligi ja sunnib vaatama. Kord maaslamaja rollis, kord taob ise – nii teisi kui ka ennast. (Enese-)iroonia mõjub värs-kelt, sest seda on oskuslikult doseeritud, kartmata samas midagi öelda ning pannes vahel mõnuga üle võlli, otsekui pidades kellelegi vihapurskest tingitud äkkmonoloogi, mis iga lausega intensiivsemaks muutub: „vargustelaine koplis / süüdistas mustanahalist / nemad varastavad / ei viitsi töötada / meie vovad ja peetrid on lihtsalt ajutiselt töövõimetud / mingit orjatööd ikka ei teeks / tonni võiks teenida / lihtsalt õige eesti mees olemise palk / eestlane on aus / ka libahundi-tiina polnd niikuinii mingi eestlane

3 Samas.

luuletuste Naine?

tead / kahtlaselt tõmmu teine / juba siis veeti salaja sisse / hävitati valget rassi / kõik on ju alati olnud meite vastu“ (lk 44). Kuuluvusküsimus ja rahvuslik identiteedikriis mängivad siin Kaare kasuks, kuna annavad teatava vabaduse ja kõrvaltvaataja pilgu, mis läbi ühiskonda kritiseerida-kommenteerida. Mäng on selle võrra ausam, et Kaare samasugust teravust endagi vastu rakendab.

Üks „ИнтеГрация“ suurimaid tugevusi ja tänuväärsemaid tegureid on roma kultuuri ja sõnavara esindatus. Võimestav oli näha seda „tavaellu“ põimituna, mitte fetišeerituna ega muudviisi pisendatuna. Kaare kõneleb nii kogukonna liikmena kui ka selle isikustatud võrdkujuna. Taas kiigub lugeja eri ajaperioodides, koonduslaagrites ja suurlinna tänavatel. Nende vahel on sillaks niivõrd arvu-kad paralleelid, otsekui toimuks kõik ühel ajal; ometi on palju muutunud ja oleks vale öelda, et parema, muga-vama läänemaailma poole: „laagrilõkke asemel / põlevad getod / põlevad kodud / põlevad südamed / vaata leeki-desse / tulevikku ei näe sealgi“ (lk 53).

„ИнтеГрация“ lugedes tekkis aeg-ajalt küsimus, kui võrd

tohin ma lubada endal egoistlikult paralleele tõmmata. Tundus, et röövin kellegi valu. Olen samamoodi naine, samamoodi (ehkki igaüks ju isemoodi) ähmase rahvusliku identiteedi ja päritoluga. Jutu järgi ka osaliselt roma nagu Kaaregi. Samas tekib roma kogukonna ümber luulekogus teatav oreool ja minul lugejana ka väga suur aukartus. Ei tihkagi end eriti siia valemisse panna, ehkki veri on veri. Kaare ise on aga öelnud, et tema luule ongi neile, kes end selles ära tunnevad.⁴ Niisiis pakkus „ИнтеГрация“ ka ootamatut juurte avastamise rõõmu, rääkimata üldisest sotsio-kultuurilisest mõttekaasluusest.

Tuleb tõdeda, et vahel hakkasid sõnad niivõrd hingele, et pidin raamatu käest panema. Ka irooniast nõretavatest luuletustest kumas läbi lein – minevikukahetsus, olevikuviha ja tulevikuhirm. „ИнтеГрация“ pole nii-öelda ühe istumise luulekogu – sõltub muidugi sellest, palju on endal parajasti jaksu läbi elada. Ent haprust ja hingepiinu nähes omaenda seinte üleval hoidmine näib loomingu vastu ebaõiglane. Ennemini ridadele vastu muiata. „Nii et hingevalust rääkida ei maksa, / see on kõigil. Kõigil, kel ta on,“ nendib Juhan Viiding „Seotud kõnes“.⁵ Eks ole aga jagatud valu pool valu. Mõned ütleks samas, et topelt – kes teab. „ИнтеГрация“ oli raske ja sundis otsa vaatama nii endale kui ka akna taga olevale, mis niigi järjepanu magamistuppa tungib. Aga olen hiljem nii mõnigi kord selle taas avanud, et leida tuge, otsekui oleks luulekogu keegi, kellega koos ennast ja kõike ja kõiki kiruda.

Naiseksolemine on poliitiline, rahvus on poliitiline – pigem näidake midagi, mis ei ole. Miks siis mitte selle üle naerda, mitmetitõlgendatavad pisarad silmis?

Arvustus pälvnis Värske Rõhu kriitikakonkursil peapreemia.

4 „Anna Kaare ja Abramova said baaris kokku ja ...“ – Värske Rõhk nr 73, 2021.

5 Juhan Viiding. „Seotud kõne“ – „Kogutud luuletused“, Tallinn: Tuum, 2008, lk 396.

JOHANNA RANNIK (22)

Enne Värske Rõhu kriitikakonkursil osalemist kirjutasid peamiselt teatriarvustusi. Mis sind kriitika kirjutamise juures kõnetab?

Kriitika on sõnana natuke petlik – see viitab otsekui eos millelegi negatiivsele, mis on ilmselt ka põhjus, miks kriitikuid veidi põlatakse-peljatakse. Mina näen seda enamini kui viisi väljendada mõtteid ja tundmusi, mida kogetu tekitab, mitte selle väärtuse hindamisena. Üsna afektiivne lähenemisviis. Samas otsin alati kriitikast (nii enda kui ka teiste omast) midagi üldisemat, et sel oleks väärtus ka väljaspool teose konteksti. Kriitikas on väga palju taolist otsimist ja sõnade vahel laveerimist, aga selle olemus – kahe või enama inimese suhestumine kellegi (tihti väga isikliku) loominguga – on oma inimlikkuses ilus.

Miks valisid arvustamiseks just „ИнтеГрация“ ning kas ja kuidas seostub teosevalik sinu õpingutega rahvusvaheliste suhete erialal?

„ИнтеГрация“ tõmbas ligi ainuüksi teemade pärast – rahvusidentiteet, naiselikkus oma uutes ja kulunud vormides jm. Paratamatult on see kõik poliitiline ning leian, et see pole iseenesest halb. Uurin oma bakatööski, kuidas identiteedipoliitika soo, rahvuse ja rassi teemades Eesti teatris avaldub. Lisaks tekitab teos isiklikul tasandil palju äratundmist ja samastumist, mida ka arvustuses avan.

Üks lugemissoovitus?

Jaan Kaplinski „Vaimu paik“ sunnib aega maha võtma ja sissepoole vaatama. Teda ei anna lugeda muudmoodi kui omaette ja vaikus; nende tingimuste otsimine on juba omaette püüdlus. Karm äratus, mis loob meeletu rahu.

Elas kord paratamatusekujuline vaikus

Susanna Mett

Kätlin Kaldmaa
„Hundi taltsutamine“
Hunt, 2021

Esimest korda Kaldmaad lugedes on ootamatu küll. Väljapoole volditud raamatukaas. End meelega uputavad mitteuppuvad noored jumalad. Täiskirjutamata leheküljed, koguni üpris tühjad teised. Muinasjutulikud algused. Järsku väga tõsiseks muutuv sisu. Järsku väga naljakaks muutuv sisu. Punane tekst, punane paber. Ootamatult hoopis maagiline realism ja kummitused. Terveid lehekülgi hõivavad nimekirjad. Herbaariumipildid muidu piltideta raamatus. Järsud teemanihked lugude vahel. Kõhulahtisus. Luule.

Kätlin Kaldmaa esimene novellikogu „Väike terav nuga“ ilmus 2014. aastal, „Hundi taltsutamine“ on teine. Kes on esimest teost lugenud, võib üsna täpselt aimata, mida „Hundi taltsutamine“ endast kujutab. Kujunduse, vormi ja sisu omavahelised mängud jätkuvad uuteski tekstides, teemad lähevad mõtteliselt kokku, on korduvaid motiive, isegi väike terav nuga on olemas. Ent kui esimese novellikogu nimiloos jääb nuga ohupotentsiaaliks, muutub potentsiaal seekord tõeluseks: väikese õe kätel on tõepoolest verenired, selle väga-väga siniste silmadega poisi pärast, selle pilgu pärast tema silmis.

Kaldmaa novellide lugemine sarnaneb natuke luule lugemisega. Tuleb teha pause, mäluda. Mitte et tekstid oleksid sõnamängudest ja kujunditest laetud, vastupidi, lugusid esitatakse üsna sirgjooneliselt ja argiselt. Ainult kuidagi raske hakkab, mõnikord ootamatult, mõnikord mitteootamatult ründab tekst lugejat, olgu siis surma, leina, enesevigastamise, pealetükkiva või vastamata või mõnes muus vormis armastusega. Ridade vahele jääb vaks vaikust, tundeid, mida tegelased sõnades ei väljenda, ei teagi, kas nende endi tahtmatusest või oskamatusest. Aga lugemise käigus sugeneb lugejasse vaikus, raske vaikus.

Ja vaikusse jääb üsna ruttu midagi pidama, midagi paratamatusekujulist. Kui teenijate maja asukate igapäeva-elu hakkavad segama kummitused (ja neid on palju), siis kehitab minategelane üksnes õlgu: „Mõtlen, et kui on, siis on. Mis on, see on.“ (lk 36) Nõnda lihtne tõdemus on nii mõnelegi teisele loole omane, isegi kui seda otsesõnu välja ei öelda. Ujumisoskuseta noored, kes järgemööda peaaegu

ära upuvad, ei nurise, nad teevad seda, mida vaja. Üks sinategelane on mitu päeva järjest kimpus kõhulahtisusega, mille jooksul tema kaaslane ta maha jätab, aga seegi juhtub nii muuseas – kes oma tundeid ikka vaagida jõuab, kui nüüd kohe on vaja vetsu minna. Üks sinategelane teab, et „hunt / on hunt / on hunt“ (lk 95), ja on juba leppinud sellega, et kord vaimustununa, kord tujuka või isepäisena, just sellisena, nagu hunt on, jääb hunt loo lõpukski hundiks.

Paratamatusega käib kaasas ka novellide huvi inimeste elulugude vastu. Peaasjalikult jutustavad kõrvaltegelased oma minevikulugusid ise, novell astub nendega põgusasse dialoogi. Aga kõigi tegelaste perspektiivid on üpris sarnased, nende tagasivaated elule on leppinud inimeste tagasivaated, nad kirjeldavad olnut samasuguse enesestmõistetavusega nagu jutustajagi – puudub pettumus,

Omaette valuvormi

kahetsus, hirm: „Lapsi jumal meile ei andnud, aga muidu oli hea elu. Ja siis ta suri vähki ja mina jäin pensionile ja tulin saarele tagasi.“ (lk 126) Ning kuigi paratamatusega leppinud sedastamist on palju, pole kõik siiski nii ühetaoline, sest nagu öeldud, pakub teos ju ometigi Kaldmaa-kaugele (ja ehk ka -lähedasele) lugejale üllatusi. Emotsioonid ja ühes nendega ka sõnaohter väljenduslaad pääsevad paisu tagant välja nii mõnelgi korral, kord liblikatena (kelle luulevormis esitust võib piiluda juba raamatukaanel), kord naeruna, ja vahetevahel ka raskusena.

Iseäranis torkab silma emaksolemise temaatika. Novellis „Suvaline jaur“ elab emast minategelane läbi leina, mis kaasneb tütre kodust välja kolimisega. Ta püüab läheneda ratsionaalselt, teeb nimekirju, vaeb ja arutleb. Ta ju teab, et peaks laskma lapsel minna. Aga ikkagi liigahtab miski ning sisemus pöörab viltu, nii et asesõnad lähevad natuke puseriti: „Ja kui inimene, mina, läheb õue, tunneb ta, mina, et inimene, mina, mina ja mina, on tema seest täiesti puudu, ja et tema, mina, on täiesti vales kohas“ (lk 55).

Novellis „Ema“ tahab üks kummitus õnnetute laste emaks saada ja minategelane peab teda veenma, et mina pole see õnnetu laps. Toosama veenmise hetk avaldab veel midagi raamatu minategelaste kohta: „Aga ma ju ei ole õnnetu, ütlen ma. Ma ju otsustasin, et ma olen õnnelik, ütlen ma. Ja nüüd ma olen õnnelik, ütlen ma.“ (lk 41) Ja ometi teab mina, et ta on õnnetu, aga ta veenab, kuni kummitus uskuma jääb. Nagu sina veenab lugejat, et see pole keskne, et partner ta korterist välja viskab. Nagu väike uppunud jumal Aliise veenab teisi jumalaid, et tal polnud uppudes väga valu. Nagu Emma veenab meest ja Emmi, et sellest pole midagi, kui ta Emmi silme ees mehega seksib. Vahest ongi novellide vaikuste raskus hoopistükkis vaikimiste raskus, lakoonilisus, mis üha veenab. Paratamatus on raske, sest sinna ei saa midagi parata, veenmine on raske, sest selle taha jääb väljaütlemata valu.

*1 Igor Kotjuh.
„Kätlin Kaldmaa:
Mu kodu on Eu-
roopa“ – Looming
nr 12, 2020, lk
1716.*

valatakse kohavalu.

Ja omaette valuvormi valatakse kohavalu. Kaldmaa kesksed paigad on Eesti, Island ja Kreeka,¹ mis kõik kajastuvad ka novellides. Aga kuigi „Verekuu“ minategelane on eestlane, siis ta ei ütle seda igäühele. Kuigi „Metsiku sõna“ minategelane on tagasi sünnimaal, on ta sellest ometi võõrdunud. Suhete raskuse peale laotub ruumiline raskus: „ja et tema, mina, on täiesti vales kohas“ (lk 55). Nõnda lisanduvad Kaldmaa poeetilisele tekstiruumile – milles tegutsevad muuhulgas juba tegelastevahelised, ridades ja nende vahel olevad ning ajalised suhted – olulise mõõtmena ka ruumisuhted novellides kujutatud identiteediruumis ja füüsilises ruumis.

„Hundi taltsutamise“ luuleilm pole siiski pelgalt mitmekihiline raskusruum, kõigi raskeolekuhetkede ja valusate paratamatuste vahele mahub hulganisti muigveleajat ja veidi kergustki. Nagu olümpiamängud kreeklastele, kes minategelasega magada tahavad. Nagu mõte, et kummituste väljaajamisele peaks eelnema arutelu, kas kummitustesse üldse usutakse. Nagu sisemonoloog loos „Suvaline

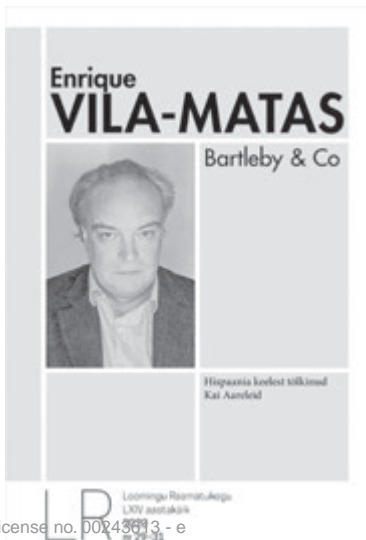
jaur“: „Nii. Mõtle positiivselt. Mõtle konstruktiivselt. Mida peab inimene sellises olukorras tegema. Inimene oskab mõelda kolme lahenduse peale: 1) adopteerida laps; 2) adopteerida koer; 3) adopteerida mees.“ (lk 50–51) Ometi võib raamatust naeruhetki välja tuues kimpu jääda – Kaldmaa absurdihuumor ja helgus pole enamasti eraldiseisvad, need on raamitud ülejäänud teksti katva vaikusega. Kui mina- tegelane „Suvalises jaurus“ tõesti jaurab nii, et vaikuseraamidele jääb vähe ruumi ja lõik mõjub ka ilma kontekstita, siis teistes novellides ei sära väljavõtted sama eredalt, kui nende ümbert raskuskiht maha koorida. Vaikuste vahele susatuna mõjub muie eriti ootamatult ja eredalt, helgus helgub.

Ja kui miski jääb selles mitmekülgsuse virvarri ja ridadevaheliste vaikuste ruumis kõlama, siis pole see rõhuv raskus, vaid leppimine sellega, kuhu ollakse jõutud. „Elas kord üks tüdruk, kes naeris ühe lamba loo peale, nii et ta ei suutnud seda kuidagi lõpetada, nii et kui ta surnud ei ole, naerab ta siia maani. (Ja oma elu ei taha ta sugugi muuta.)“ (lk 94)

Arvustus pälvis Värske Rõhu kriitikakonkursil eripreemia.

Kunst loobuda kunstist

License no. 00243613 - e

Nicolas Lotman

Enrique Vila-Matas
„Bartleby & Co“
Loomingu Raamatukogu nr 29–30, 2020
Tõlkinud Kai Aareleid

Kas oled kunagi mõelnud *loobuda*? Oled mõelnud, et pohhui või sitta kah? Ja siis lõpuks loobudki. Loobud mõttest loobuda ja veeretad oma elurattaid edasi. Mõnikord mõtled sama asja taas ja teinekord mõtled, et mis siis, kui *ikkagi* oleks loobunud. Ära enam põe, sest viimasena kõlanud variandi auks on hispaania kirjasepp Enrique Vila-Matas kirjutanud terve proosaoodi.

„Bartleby & Co“ koosneb 86 hümnist, mis arendavad (pseudo)ajalooliste lookeste najal sama mõtet eri lähtepunktist, kuni jõutakse taas sarnase tulemuseni. Raamat ei ole kindlasti kirglike narratiivifännide soovitusnimekirjas, autorist minategelane tõdeb isegi: „Olen töötanud nende märkmete kallal kergelt hooletul ja pisut anarhistlikul moel“ (lk 121). Autor on minategelasena pidevalt kohal – teos on kirjutatud päeviku allmärkustena, kuid harvadel juhtudel on lugu pühendatud küüraka minakese isiklikele seikadele. Üldiselt on peategelase kohalolu habras ja lugeja side jutuvestjaga jääb nõrgaks. Kuid siin polegi see oluline – Vila-Matase paraesseistika „Bartleby & Co“ esimene suurem konflikt seisneb kirjutamise ja mittekirjutamise vahel ning teine konflikt bartlebyliku loobumise ning wittgensteinliku vaikimise vahel, mis pole tingitud loobumisest, vaid võimetusest oma auahnust realiseerida. Bartlebylikkus seisneb aga loobumises teostada ühiskonna ootusi, mis jätab teinekord ühiskonna omakorda kukalt kratsima. Need arutlused on samas küüraka minakese ja tema paari sõbra seikluste kõrval küllaltki eraldiseisvad.

Olles kirjutatud veidral viisil, kus sama järeldust aina üle korratakse, esitab raamat küsimuse: kuidas seda üldse lugema peaks? Kas ühe raksuga lõpuni või sööm söömu haaval? Struktuuriga (teos koosneb lühikestest kokkupõimitud juppidest) näikse Vila-Matas siiski toetavat tagumist varianti. Teost võib võtta nagu ettekirjutust või vitamini, nii et kui ühel hetkel ongi argielus tarvis millestki loobuda, saab kohe mõelda Bartlebyle ja ülejäänud toeta-vaile kätele su õlul, kes otsuse igati heaks kiidavad.

Kui teose eesmärk on muuta lugejagi loobujaks, on oht saavutada enneaegne edu, sest kui hajub viimne lootus-
kir e tõsisemat mõttevariatsiooni kohata, tekib lugejal

küsimus, kas ja miks üldse lõpuni lugeda – *point* on ju käes? Päästerõngaks on lookeste lõbus ja absurdne sisu. Valdav osa tegelasi ja sündmusi vastavad meiegi elatavale reaalsusele, pakkudes kirjandusloohuvilisele mõnusat teadmishinnast. Mõni lugu aga jätab dr Google'ilt lisateavet pärides huvilise vastusest ilma või avaneb mõni foorum, kus keegi samuti antud teose tegelast tulemusetult otsib. Tegelase fiktiivsusest teadasaamine tekitab tema kütkestavate joonte tõttu nukrust või löödust. Teinekord saab raamatus puuduvaid kohti täita reaalsete isikutega lugeja isiklikust vaimupagasist, kes passivad sisuga, lisades väärtuslikke mõtteid ja selgitusi, mida kaante vahelt ei leia. Isiklikult tõstan esile Bertolt Brechti luuletuse „Ma ei ütlen Alexandri vastu midagi“¹, Neal Cassidy suutmatuse kirjutada ning Charles Bukowski versiooni loobumisosofiast.

Minu isiklik meelispala „Bartleby & Co'st“ on samuti fiktiivsete vallast, kuid ehk nii ongi parem. Lugeja viiakse

1 Bertolt Brecht.
„Luulet“ – Tallinn: Vagabund, 2007.

2 Ruth Sepp.
„Dylani väim ja printsessi külalised“ – Looming, nr 12, 2012, lk 1795.

Progress ei

Pariisi, noore Clement Cadou haritlasest perekonna koduseinte vahele, kus nooruk otsustab saada prantsuse kirjandustäheks. Lapse õpingute toetuseks kutsuvad vanemad külla Witold Gombrowiczi, et poeg kohtuks juba noorelt suure kirjanikuga. Kohtumisest saab poiss indu terveks eluks – indu mitte iial enam kirjutada. Nimelt tardub Clement koduseinte hämaruses Gombrowiczi nähes mööblitükiks ja sellest tundest saadetuna püüab ta terve elu unustada kunagist soovi saada kirjanikuks. Poiss pühendub maalikunstile, luues arvukaid pilte, mille keskmes on mõni mööbliese ja mis kannavad kõik pealkirja „Autoportree“. Veel surres iroonitseb Cadou oma kunagise soovi üle ja kirjutab endale epitaafi, nimetades seda oma kogutud teosteks. Lühikese teksti sisse suutis Vila-Matas rajada Ameerika mäed, kus tegelane tärkab ellu ning kirjandusloolised humoreskid ergutavad lugejat.

Ruth Sepp on märkinud, et Vila-Matast võib mõista kui kirjanikele kirjutavat kirjanikku.² Ent mida tahtis kirjanik sel korral endale ja teistele omasugustele öelda?

Raamat üritab suunata kirjutamisest loobuma ning ülistab seda teguviisi, ometi oli Vila-Matas viljakas kirjanik nii enne kui ka pärast „Bartleby & Co“ ilmumist. Kergelt kirgliku rohmakuse taga on raske uskuda ka loobumismõtte absurdi keeramist (kuigi üksikud lood seda teevad). Ehk on raamat pelgalt mäng võimalusega, mis oleks või olnuks, kui autor või lugeja, kirjanik või mitte, *loobuks*. Ma ütlen: „Pigem ei!“ Mitteloomise akti ülistades Vila-Matas hoopis vabandab enda, aga ennekõike kõigi grafomaanide liigse loomingu eest.

Vaatamata loobumissündmuse läbi ja lõhki uurimisele on vanal valgel mehel peaaegu täielikult õnnestunud jätkata sajanditepikkust vanade valgete meeste traditsiooni jätta naised pildist välja. Võrratu narratiivijupi või mitugi oleks hõlpsalt võinud kududa näiteks Sylvia Plathi traagilisest elust. Lisaks jätkab Vila-Matas romaanis Jorge Luis Borgese traditsiooni, luues pseudoajalugu, et tuua

päästa kõike.

esile aspekte, milleks hädad näited muidu puuduksid. Vila-Matase töö võitnuks näiteks Virginia Woolfi „Oma toast“, mis samuti käsitleb sarnast teemat, meisterdades maailmu loobuvatele kangelannadele. Ainult ühe naistegelase kasutamist võib kritiseerida kui Vila-Matase tõenäoliselt alateadlikku eksimust, mis annab mõista, et ta küll teadvustab kirjutavaid naisi, kuid võimalikud kandidaadid peale ühe pole piisavalt huvitavad ega olulised.

Just nüüd on Kai Aareleidi tõlke ilmumiseks tagumine aeg, sest kahekümne aastaga on loobumisfilosofia aktuaalsus aina kasvanud. Huvi Bartleby karakteri vastu suurenes terve 20. sajandi vältel ning selgi sajandil viidatakse loole taas ja taas. Viimaste aastate jooksul on Bartleby vastu huvi kerkinud ka eesti kultuuriruumis. Paar aastat tagasi ilmus Melville'i novelli tõlge ning 2020. aastal esietendus tema ainesel Von Krahlis Juhan Ulfsaki lavastatuna suurepärase lavateos „Pigem EI“. Enrique Vila-Matas, tuues eelkõige Melville'i, aga ka teiste raamatute figureerivate loobujate mõttemaailmad siinsesse

kultuuriruumi, levitab loobumiskunsti positiivsust. Selle abil aitab ta lõhkuda hukatusse tirivat progressijumala müüti. Et lahendada ühiskonna süvaprobleeme, eelkõige kliimasoojenemist, on vaja leppida arusaamaga, et progress ei päästa kõike, ja meil, rikka maailma elanikel, on tarvis õppida loobumiskunsti.

Vila-Matase teose kontseptsioon on võluv, teostus spetsiifiline ning juba 20 aastat hiljem õrnalt aeguva hõnguga. Samas on see silmanähtav edasimineku meeletult mõjusa Immanuel Kanti filosoofiast. Kant kirjeldas inimvabadust võimena kehtestada endale seadusi. Seadused ent on ranged ja tahes-tahmata rikkumiseks, seevastu bartlebylikus käsitluses, kus inimene millestki vabal soovil loobub, on muutus isiklik ning emotsionaalsema ja tähenduslikuma alatooniga. Et inimkond püsiks, peab loobuma nii mõnestki elukombest; et ühiskond areneks, peab samuti üha loobuma, kuid mitte vastumeelset vaikivalt eitama. Ehk on maailmale tarvis laia haardega kriitilist loobumisõpikut, mis kõnetab inimesi eri eluvaldkondadest, tutvustades seda kunsti ja selle voorusi? „Bartleby & Co“ on ses sihis pikk samm. Aga kuniks pole ideaalset teost kuskilt võtta, tuleb lugeda või vähemasti sirvida Vila-Matase teksti. Või loobuda üldse teost lugemast.

Arvustus pälvis Värske Rõhu kriitikakonkursil eripreemia.

Süvaune saladused

License no. 00243613 - e

Hele-Mai Viiksaar

Eva Koff
„Kirgas uni“
Härra Tee & Proua Kohvi, 2021

„Kirkas uni“ on Eva Koffi teine romaan (esimene, 2017. aastal ilmunud „Sinine mägi“ pälvis Eesti Kirjanike Liidu romaanivõistlustel teise koha). Koff on kirjutanud ka näidendeid ning lasteraamatuid ja ilmselt just oskus ja kogemus kirjutada raamatuid lastele loob ka „Kirkale unele“ iselaadse kihi lapselikult elavast ja julgelt lendavast fantaasiast, mille täiskasvanud tihti ära unustavad või alla suruvad. Sealjuures ei tasu unustada, et kuigi täiskasvanud vaatavad mängu lapsiku ja lõbusa ajaviitena, on lapsele mäng tõsine asi, see on *päris*. Seda mõtet andis „Kirkas unes“ väga hästi edasi 9-aastane Jaan, kelle elukaugus (poiss ei oska sõita rattaga ja eelistab eakaaslastega mängimisele piibli lugemist), aga ka puhtus ja siirus meenutavad vürst Mõškinit ja väikest printsit. Just Jaani tõetunnetus on teiste tegelastega võrreldes kõige paremini välja kujunenud, ta võtab unenägusid reaalsusena ning on loonud sideme kristlusega: „Ma ei tea, kust ma tean, et jumal on olemas. Ma tean seda nagu iseenesest.“ (lk 54)

Romaanil on neli peategelast: neuroteadlane Hele, kes uurib une saladusi, ekstsentriline piinatud geeniuselavastaja Guido, kahe maailma vahel hõljuv piiblisel süvenenud Jaan ning tema ema, esoteerikauku Anastassia. Kõik tegelased on väga erinevad nii tegevusvaldkondadelt kui ka vaadetelt, kuid neid ühendab eduka ettevõtte Aletheia (vanakreeka sõna, mis tähendab tõde, ausust, siirust) firmapeol aset leidnud müstiline juhtum. Aletheia nimi ei ole juhuslik, sest kuigi ettevõtte olemust lugejaile lahti ei seletata, otsib iga tegelane enda isiklikku tõde. Lugejat ei tõmmata kaasa mitte ainult nende igapäevaellu ja tegemistesse, vaid ka alateadvusesse, unenäo ja reaalsuse piiripealsusesse.

Ilmselt pole unele (või selle kvaliteedile) kunagi varem nii suurt tähtsust omistatud kui praegu. Müügitabelites domineerivad raamatud nagu Matthew Walkeri „Miks me magame“¹ või Kene Verniku „Hea une teejuht“² ning sotsiaalmeedias jagatakse neuroteadlase Jaan Aru artikleid une tähtsusest füüsilisele ja vaimsele tervisele. Möödast on ajad, mil ülistati mõtteviisi „vara üles, hilja voodi, nõnda rikkus majja toodi“ – kvaliteetne uni on produktiivsust ülistavas maailmas omandanud võtmetähtsuse. Unekvaliteedi

1 Matthew Walker. „Miks me magame? Une ja unenägude vägi“ – Tallinn: Argo, 2018.

2 Kene Vernik. „Hea une teejuht. Praktiline käsi-raamat unetusest jagusaamiseks“ – Tallinn: Pilgrim, 2021.

parandamiseks soovitatakse erinevaid asju: ekraanideta magamistuba, sinise valguse prille, päevavalgust imiteerivaid äratuskelli, pimendavad kardinaid, palderjanitilku, unetsükli jälgivaid nutikellu, *white noise*'i seadmeid, meditatsioonirakendusi, ajalaineid mõõtvaid peapaelu. Unenäod on olulised, sest neid nähakse REM-une faasis, inimese kõige kvaliteetsemal ja vajalikumal uneperioodil, mille pikaajaline puudumine võib viia dementsuse, depressiooni, diabeedi ja kõikide teiste koledate haigusteni. Unenägude sisu on aga hoopis keerulisem ja raskem selgitada. Mõne jaoks on need alateadvuse sõnumid, teisele päevapiltide kogumid ja kolmas ajab näpuga järge unenäoraamatutes või netilehtedel, et unes nähtud motiive psühhoanalüüsi, esoteerika või piibli-motiivide kaudu selgitada. „Kirkas unes“ omistatakse süva-unele ehk unenägude unele suur tähtsus: „Süvauni on ainus aeg, kui inimene on Jumalaga kooskõlas“ (lk 170). Tegelased on kas liiga sügaval unes – või hoopis vastupidi, ei suuda kuidagi saavutada ihaldatud süvaund.

3 Vt Ave Häkli. „Eva Koff uuest teosest „Kirkas uni“: tahtsin kirjutada midagi väga erinevat oma debüütromaanist“ – kultuur.err.ee, 28.04.2021.

Müstiline võib järsult

Olles ise (nagu ka teose autor)³ õrna une ohver, nautisin teost mitte lihtsalt sellepärast, et see oli üllatavalt teaduslik ja mõjus kohati teraapiliselt (ajuteadlase Hele karakter on loodud äärmise põhjalikkusega), vaid ka seetõttu, et „Kirkas uni“ kirjeldab une või selle puudumisega seotud frustratsiooni. Unetus on vaimselt ja füüsiliselt kurnav, varem või hiljem hakkab piir reaalsuse ja kujutluse vahel hägustuma: Hele „püüab saalis istuvaid ajakirjanikke eristada, aga ei näe midagi, saal on küll heleda valgusega täidetud, aga õhus hõljub justkui mingi aur“ (lk 153). Ühtlasi tabas teos hästi seda kõhedustekitavat tunnet pärast ärkamist, kui inimene ei ole unenäomaailmast veel täielikult väljunud. Võib juhtuda, et ta viibib selles veidras meeolus terve päeva või meenub mõni päev hiljem – näiteks rongi oodates – mingi veider, kirjeldamatu hetk, mille puhul ei oska enam öelda, oli see unes või ilmsi. Siin muutub oluliseks teoseski mainitud „kriitiline viga“ ehk loogikaviga, absurdne seos või lihtsalt ka mõni vale värvitoon, mis aitab mõista, et tegemus pole reaalne. Seega mõjuvad eksitavalt ennekõike unenäod, mis tunduvad loomulikud või igapäevased.

Raamatus kirjeldatav maailm on üsnagi äratuntav, aga samas kriitiliste vigadega, mis aitavad teosesse sisse elada. Aletheia, unekliinik Hypnosis, Parisian Plaza ja Usain Bolti baar ei ole realselt eksisteerivad kohad, restoran Kardemon ja lavastaja Guido populaarne nüüdis-teater Komeet samuti mitte. Seevastu on päriselt olemas restoran Tchaikovsky (mille menüüd ja hinnakirja teoses detailselt kirjeldatakse), Pudeli baar Telliskivis, Shishi pood Noblessneris, Kristallihaldjad ning parfüümpood Crème de la Crème. Teos ei pretendeeri tegelikkuse detailsele jälgendamisele, vaid reaalsuse ja fantaasia segunemise kaudu luuakse ühelt poolt tuttav keskkond ja teisalt arusaam, et selles keskkonnas ei ole harjumuspäraseid reegleid – kõik on võimalik. „Kirka une“ tegevus leiab aset nihestatud maailmas, kus müstiline võib järsult tungida argisesse. Näiteks võib populaarse baari ees sinuga rääkima tulla Jumalaema kiriku põlengust päästetud tuunikasse mässitud Prantsuse kuningas Louis IX, kaasas Jeesuse risti fragment.

tungida argisesse.

Teos liigub põhiliselt mööda Aletheia hangujate ja nende „toibumise“ ajatelge, kuid tegelased pörkavad aeg-ajalt kaugemasse minevikku, üritades iseennast ja toimuvat mõtestada. Mõneti on nad ka lõksus oma unenäomaailmas: Guido ei suuda lasta lahti müstilise teatris liikuva noore tüdruku Irise kujutluspildist ja oma ema mälestusest, Anastassiat painavad kohtumised ülemusega ja unenäod temast, Jaan veedab meelsamini aega unenäo-Palestiinas või Vana Testamenti lugedes ning Hele ei suuda vabaneda pupillideta viirastusest, keda ta mitu korda kohanud on. Mälestuspildid ja unenäod asetsevad mõneti samal pulgal: nad ei ole reaalsed, kuid ometi hoiavad inimest tugevas haardes. Nii ei jää tegelastel üle muud kui mälestusi ja unenägusid *kogeda*, mitte tõlgendada või neisse kinni jääda. Samuti tuleb neil leppida, et reaalsel ja illusoorset ei olegi alati võimalik eristada.

Kui üldiselt mängib teos müstilise-realistliku piiril (viirastusi saaks põhjendada *lucid dreaming*'u ehk kirka une, *ayahuasca* tarbimise või magamatusega), siis sõna otseses mõttes ilma südameta ärimehel Meelise kaudu sai

selgeks, et „Kirgas uni“ on ka sürrealistlik raamat, kus autor ei selgitagi kõike lõpuni ära. Mõned asjad on lihtsalt mängu huvides sisse toodud, näiteks oma tiival pisikest, omaette maailma sisaldavat muna kandev liblikas või pea küljes kasvavate tiibadega mees. Sümboleid võib muidugi erinevalt tõlgendada: võiks ju öelda, et Meelis pidi oma südame linnu sisse panema, sest ärimaailmas on südame olemasolu vaid takistus. Samuti võib arutleda selle üle, miks kaks tiibadega tegelast, Meelise südant kandev lind Amal ning tiibadega vanahärra Palestiinas, lendu ei tõusnud või muul moel end päästa ei üritanud? Kas nad sümboliseerivad märterlust või hoopis passiivsust ja lõksus olemist, lennuhirmu?

Kõik „Kirka une“ tegelased otsivad ühelt poolt tõde, kuid teisalt seisavad veendunult ka enda tõekspidamiste eest. Guido väljendab tõde teatri kaudu, seejuures ta keeldub tegemast järeleandmisi nii iseendale kui ka teistele, aga tema anne vabandab välja kõik iseloomuvead. Teater on see, mis on päris, ja muu maailm on irrelevantne. Jaan otsib tõde piiblist, ta üritab mõtestada enda ja oma Palestiinas elava sõbranna (või unenäo-sõbranna) jumala olemust – on need samad või on neil erinevad jumalad? Hele uurib une saladusi, tema tõde on teadus ja ka erinevate nägemuste selgitamiseks pöördub ta esmajoones just teaduslike seletuste poole. Anastassia tõde on kristallides, mida ta kasutab iseenda ja lähedaste kaitsmiseks nii välis- kui ka sisemaailma negatiivsete mõjutuste eest. Kellegi tõde ei ole halvem või vähem tõene ja eri tegelaste vaadete pörkumised kulgevad erinevusi aktsepteerides. Nii kirjutab Anastassia tema poja uneprobleeme uurivale Helele: „Olen Teile igal juhul tänulik, sest nägin, millise armastusega Te teete oma tööd. Teis on suur õrnus, vaatamata sellele kaasaegsele tehnilisele keskkonnale, kus Te töötate.“ (lk 212)

„Kirgas uni“ meenutab mõnda David Lynchi filmi või sarja, millele on sageli ette heidetud keerulisust, liigset sümbolistlikkust ja müstilisust. Lugejaile, kes eelistavad realismilähedust, selget narratiivi ja konkreetset lõpplahendust, Koffi raamat ilmselt ei sobigi. „Kirkal unel“ peab laskma ennast kütkestada, minna ühtviisi kaasa nii

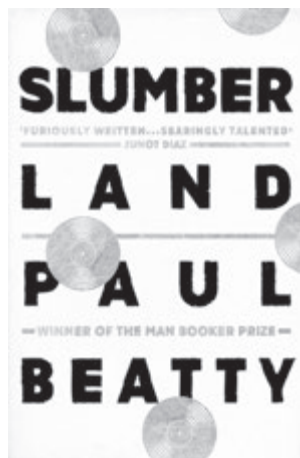

argiste kirjelduste kui ka unenäoliste seikadega, proovimata neid liigselt tõlgendada või mõtestada. Pole välis-
tatud, et nii mõnigi lugeja asetab pärast teose lõpetamist
voodi kõrvale unenäopäeviku, sest „unenägude kogemine
tõestab, et me ei tohiks oma meeli sada protsenti usaldada
selles osas, mis on reaalsus ja mis on illusioon“ (lk 227).

Raamatu- soovitused

Joosep Vesselov

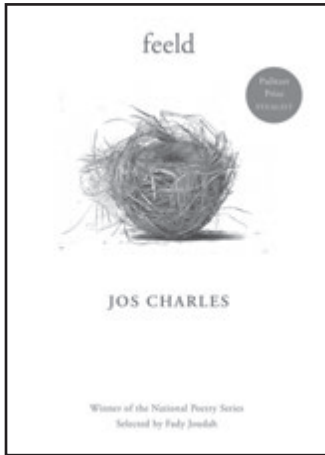
Paul Beatty, „Slumberland“
Oneworld Publications, 2017

Valisin värskematest lugemiskogemustest meeldejäävamad raamatud, millest ma niigi palju mõtlen ja sõpradele räägin.

Olen üllatunud, et 2016. aastal Bookeri auhinna pälvinud Paul Beatty romaane ei ole veel eesti keeles avaldatud. Beatty on USAs juba võrdlemisi tunnustatud satiirik – tema huumorimeel on tohutult tabav, ta väldib oma teravates rassikäsitlustes klišeid ning kirjeldades mustanahalise elukogemust, toob ta pidevalt sisse värskaid vaatenurki.

Võiduteose „Sellout“ kõrval vääriks minu hinnangul enim tõlkimist melomaaniline-melaniiniline „Slumberland“, mille tegevus toimub 1989. aasta Berliinis. Lugu kulmineerub paralleelselt müüri langemisega, mis lubab autoril võrrelda rassismi avaldumisvormi siin- ja sealpool raudset eesriiet.

**Jos Charles, „Feeld“
Milkweed Editions, 2018**

**Jüri Ehvest, „Taevatrepp“
Krauklis, 2001**

Kuigi LGBT+-kultuur on Eestis küllaltki aktiivne, on kväärkirjandust siin kahjuks vähe ilmunud.

Pulitzeri preemia nominentide sekka jõudnud luulekogus on Charles loonud hübriidi Chauceri-aegsest keskajalise keelest ja 21. sajandi Y-põlvkonna slängist. See hübriidkeel on täis vastuolusid – ta on nurgeline ja voolav, ent samas traditsiooniliselt jäik ning progressiivselt vaba – ja need vastuolud peegeldavad hästi ka Charlesi luules käsitletavaid (trans)soolisusega seotud vaimseid konflikte.

Mulle tundub, et Jüri Ehvestist ei räägita piisavalt palju, vähemalt mitte minu põlvkonnakaaslaste seas. Tema lühijutud võiksid olla kohustuslik lugemine igale noorele prosaistile.

„Taevatrepp“ on läbinisti ärev ja ebamugav novellikogu – skisofreenilised kirjad Mart Laarile ja tollasele presidendile mõjuvad niivõrd häirivalt, et neid on samavõrd raske lugeda kui lugemata jätta. Ehvesti keel pendeldab üle- ja üliloomulikkuse vahel. Tema tegelaste otsekõne on enamjaolt tõetruult katkendlik ja segane, kuid aeg-ajalt esineb kustumatult kauneid kujundeid: „vaata meid, mu kauneim bakter, kujutlussilma aher nagel.“

kell on pool kolm ma jälle ei maga
karlovas sajab vihma ja aknaplekid teevad vihmapiiskadega
kokkupuutumise häält
käre vanamehehää! kostub üle tänava
ei me tea mida elu meile ette toob
laulab ja läheb läbi vihma
läheb taarudes läbi vihma
ma arvan
ja ajan teki all KARVA

Susanna Mett

9789949295428